

Vizuális nevelés program

S. Nagy Katalin
Budapest, 1998

TARTALOMJEGYZÉK

A VIZUÁLIS NEVELÉS PROGRAM

ELŐKÉSZÜLETEK

A PROGRAM

A PROGRAM LEFOLYÁSA

JANUÁR

FEBRUÁR

MÁRCIUS

ÁPRILIS

MÁJUS

JÚNIUS

AUGUSZTUS

SZEPTEMBER

OKTÓBER

NOVEMBER

DECEMBER

A MŰVÉSZTELEPRŐL

A HÍD DUNÁNTÚLI VIZUÁLIS MŰHELY KANIZSA EGYESÜLETRŐL

A VISSZAJELZÉSEKRŐL

A TANÁROKRŐL

A KIÁLLÍTÁSOKRŐL

A PÉNZRŐL ÉS A "SOROSRÓL"

VÉGÜL

MELLÉKLETEK

PROGRAM, TÉMAKÖRÖK

A MŰVÉSZTELEP MUNKATÁRSAI

ELŐADÓK, GYAKORLATVEZETŐK

A KOLLÉGÁK VÉLEMÉNYE A SOROS ALAPÍTVÁNY VIZUÁLIS PROGRAMJÁRÓL

KIÁLLÍTÁSOK

A MUNKACSOPORT TAGJAI

A VIZUÁLIS NEVELÉS PROGRAM

A Soros Alapítvány Közoktatásfejlesztési Kuratóriuma 1996-ban egyetemi, főiskolai oktatókból, a vizuális kultúra, vizuális nevelés hazai szakembereiből létrehozott egy munkabizottságot azzal a céllal, hogy dolgozzanak ki az Alapítvány támogatásával - a NAT szellemében - vizuális nevelési programot.

A program 1997 januárjában, Nagykanizsán indult és decemberben fejeződött be: a részt vevő hallgatók, az oktatók és a szervezők egybehangzó véleménye szerint kiemelkedő sikerrel.

1997 szeptemberében a Zala megyei pedagógusok megalakították a Híd Dunántúli Vizuális Műhelyt. 1997 októberében a székesfehérvári Kodolányi János Főiskolán megindult a program alapján a Vizuális kul-túra-médiapedagógia tanártovábbképzés.

Alábbiakban megkísérlem összefoglalni az egy év történetét.*

* Az anyag 1997 decemberében íródott. 1998 májusában néhány adattal kiegészült .

ELŐKÉSZÜLETEK

Nagykanizsa megnyerő közegnek bizonyult. A kisváros "belvárosa", kulturális és szolgáltató intézményei, az épített környezet, a látvány, a városkép önmagában is alkalmas egy vizuális nevelési program háttéréül. Még nem állították helyre a városmagot, de az egykori polgárváros kezd hasonlítani önmagához és ahhoz a szerepkörhöz, amit a horvát-szlovén-osztrák turizmusból

betölt.

A város fogadókészsége a program iránt már az előkészületek során tanúbizonyságot nyert. Az akkori polgármester és helyettese (utóbb a helyettesből lett polgármesterrel, Tüttő Istvánnal közvetlen, formalitások nélküli kapcsolatunk alakult ki) és az oktatási-művelődési osztály vezetője, dr. Pintémé Grundmann Frida kezdetől fontosnak tartotta, hogy a Soros Alapítvány épp Nagykanizsát választotta az egyéves vizuális továbbképzési program színhelyéül. (Mindkét vezető jelen volt az ünnepélyes megnyitón is.)

A Hevesi Sándor Művelődési Ház igazgatója, Papp Ferenc azonnal a bejárati ajtóra is kitette, hogy a ház ad helyt a továbbképzésnek. A munkatársak készségesen segítettek (sokszorosítás, teremrendezés, telefonokstb.), különösen kiemelkedő volt Oszvald Gábor technikus munkája, aki szinte a "csapat"tagjaként azonosult a feladatokkal, s biztosította minden hónapban két napon át, reggeltől késő estig a technikai feltételeket (magnófelvétel, diavetítés, videokivetítő stb.).

A kollégiumi szállás és az étterem kiválasztásában is készséges segítőink voltak. (A hallgatók végül a Cserháti Kollégiumban aludtak, ahol nemcsak WC-papír, tiszta ágynemű és törölköző, hanem a szobákban ivóvíz, gyümölcslé és a reggeihez banán, alma is volt. A Kremzner étterem tulajdonosa, Kremzner Géza és munkatársai, szakácsok és pincérek ugyancsak kitétek magukért. Természetesen vegetáriánus étrendet is biztosítottak.)

Budapesten s valószínűleg valamelyik nagyvárosban, megyeközpontban nem lett volna akkora visszhangja a programnak, mint Nagykanizsán, e délnyugati határ közelében lévő kisvárosban, ahol vannak évek óta kulturális rendezvények (pl. Jazz-napok, amatőr filmfesztiválok stb.), és vannak postsecondary képzések (de nincs főiskola, se kihelyezett főiskolai tagozat), ám egy olyan intenzitású program, mint a Soros-program, kiemelkedő esemény volt a város életében, a figyelem középpontjába került. (Amikor 1997 októberében a Soros Közoktatási Kuratórium úgy döntött, hogy a vizuális nevelési program még egy évig Nagykanizsán folytatódik, a város vezetői, az érintett intézmények - művelődési ház, kollégium, étterem, Kőrösi Csoma Sándor Általános Iskola, Batthyány Gimnázium stb. - a saját sikerükként könyvelték el, hogy 1998-ban is szervezhetik, biztosíthatják a program hátterét.)

Az előkészületek során már érzékelt lehetett, milyen jelentősége van a hallgatók szempontjából is annak, hogy a továbbképzés vidéki helyszínen lesz, nem pedig a fővárosban vagy egy vidéki egyetemi központban. Gyakran hangzott el: kicsoda különbség, hogy nem a hallgatóknak kell felutazni (Budapestre stb.), hanem az oktatók utaznak le a viszonylag távoli helyszínre (209 km-t).

Miért éppen Nagykanizsa? Az 1996 szeptemberében tanácskozó szakmai testületnek a Soros Alapítvány programigazgatója (Szira Judit) eleve vidéki helyszínt javasolt. Több megye is elhangzott javaslatként: Borsod-Abaúj-Zemplén, Jász-kiskun-Szolnok és Zala. Az előző két megyében vannak tanár-és tanítóképzők, Zalaiban nincs, Miskolcon, Sárospatakon, Szolnokon, Jászberényben ismert vizuális nevelési kísérletek zajlanak, mondhatni évtizedek, illetve hosszú évek óta, arajtanár-képzésben jól csengő szakembernevek sorolhatók fel, a NAT előkészítésében is többen részt vettek. Végül is megegyezés született: legyen a Soros-vizuális továbbképzés olyan megyében, ahol a vizuális nevelés szempontjából kevesebb esemény történik, nincs tanárképzés, se rajztanár-továbbképzés, némileg "szűz" terület tehát. (Ezen később meg is sértődtek Zalaegerszegen, ahol az egyik iskolában kiemelt szerepet játszik a vizuális kultúra, sok helyi művésztanár tanít, akik a továbbképzésben való részvételt csak úgy tudták elképzelni, hogy ők tanítanak, és nem ők a hallgatók. Meglepődtek, hogy a megye egyik legismertebb s legelismertebb művésze hallgatónak iratkozott be a Soros-továbbképzésre. Igaz, ő hiányzott a legtöbbit, pontosabban egyedül ő hiányzott annyit, ami súrolta az előzetes megállapodásba rögzített hiányzási lehetőséget. A tanfolyam indulásakor - elkövettem ezt a hibát - nem törődtem azzal, hogy ebből a zalaegerszegi iskolából senki nem iratkozott be a továbbképzésre: csak 1997 novemberében kerestem meg az iskola igazgatóját és vezető rajztanárát, s néztem meg az iskola vizuális programját. Így 1998-ra már innen is remélhető hallgató.)

Zala megyén belül Keszthely vagy Nagykanizsa közül választhatunk, hiszen Zalaegerszeg a megye központja, ott van a Megyei Pedagógiai Intézet a tanár-továbbképzéseivel, s olyan várost kerestünk, ahol ilyen sincs. Keszthely ellen és mellett szólt a Helikon Múzeum és az Agrártudományi Egyetem. Nagykanizsán ez sincs.

A továbbképzés lényege: a rajztanári szemlélet megváltoztatása, új vizuáliskultúra-szemlélet kialakítása a NAT szellemében. Talán ezért sem valamely módszer mellett elkötelezett rajztanárt választott a Soros Alapítvány főszervezőnek, hanem személyemben társadalomtudományi háttérrel rendelkező vizuális kultúra kutatót.

Az előkészítés során elolvastam és dokumentumelemzéssel feldolgoztam az OKI Adatbank témánkhoz kapcsolódó tanterveit, a vizuális nevelést szolgáló tankönyveket, könyveket, tanulmányokat. Igyekeztem alaposan megismerni, hogy a 14 tanítóképzőn, a 4 tanárképző főiskolán (Szombathely, Kaposvár, Eger, Nyíregyháza) és a három egyetemen (Magyar Iparművészeti Főiskola, Magyar Képzőművészeti Főiskola, a pécsi Janus Pannonius Tudományegyetem) mit, miből és hogyan tanítanak. Mire a Soros Alapítvány összehívta a Vizuális nevelés programot előkészítő, majd jóváhagyó Szakmai Bizottságot, meglehetősen tájékozott voltam a vizuális kultúra-vizuális kommunikáció-médiapedagógia terén folyó munkákról, koncepciókról, személyekről.

A Szakmai Bizottságban a főiskolai tanárképzés (vizuális kultúra, rajz) vezető szakemberei végül is Pohárnok Mihályt s engem bíztak meg - mint pártatlan, semmilyen irányban el nem kötelezett személyeket - a vizuális nevelési program kidolgozásával. Harmadikként magunk mellé választottuk Rézművesné Nagy Ildikó miskolci rajztanárt, akit a rajztanárok évtizedek óta nagyra becsülnék személyisége, tanári, szakfelügyelői és módszertani megújító munkái miatt.

Amikor a Szakmai Bizottság ülésén először találkoztam dr.Éberling Györgyné, Jármay Gáborné, Stamler Lajos nagykanizsai tanárokkal, tudtam, hogy remekül fogunk együtt dolgozni - velük és Rézművesnével -, nyugodtan vállalhatom az egyéves munkát (kettő lett belőle, s még több az Egyesület miatt). Furcsa egybeesés: épp akkor tanítottam a székesfehérvári Kodolányi János Főiskolán vizuális kommunikáció szeminárium keretében, mit jelenthet a másik ember mint látvány, mi mindent közvetít az arc, a testtartás, az öltözködés. Ők hárman együtt bennem teljes bizalmat, biztonságot keltettek, noha még december elején sem voltak képesek elhinni, hogy épp Nagykanizsán és velük indul el a program. A tények bizonyították: 1997. január 24-én 117 hallgatóval megkezdődött a program. 115 Zala megyei, 1 somogyi (nagyatádi) és 1 miskolci (videós munkatársunk)

részvételével indultunk a tervezett 80, maximum 100 fő helyett. S helyhiány miatt vissza kellett utasítanunk kb. 70 jelentkezőt, pedig csak tanúsító oklevelet tudtunk ígérni a jelentkező pedagógusoknak.

A karácsonyi szünet előtt, az utolsó pillanatban mentek ki a tájékoztató levelek, a felhívás és a jelentkezési lap a megye általános és középiskolaiba, a megyei Pedagógiai Intézetbe. Ugyanezek megjelentek a kanizsai újságban, a Zala megyei Hírlapban, a megyei Pedagógiai Intézet tájékoztatójában. Sok hallgató (mint ezt januári kérdőívünkéből megtudtuk) az újságokból s a helyi rádióból értesült a programról. Több helyen az iskolaigazgató visszatartotta az információt, s nem tájékoztatta a lehetőségről az érintett pedagógusokat.

A helyi tömegkommunikáció azonnal a pártunkra állt: a napilapok, a helyi rádió és televízióadók azonnal reagáltak a program beindulására, s folyamatosan beszámoltak az eseményekről. (Nagy sajtója volt a balatonmáriai művésztelepnek. Egy televíziós kolléga végig figyelemmel kísérte munkánkat. A város vezetői, kulturális irányítói és a megye tömegkommunikátorai politikai nézeteiktől függetlenül támogatták a továbbképzést, s többen többször is biztosítottak arról, hogy a választások után, bárki kerül is kormányra, hatalomra a megyében, városban, továbbra is patronálnak bennünket.)

Az országos napilapok közül mindössze a Népszabadság írt rólunk (1997. július): Jávorszky Béla Szilárd teljes oldalon mutatta be a programot egy nagybakonaki (kis, "világvégi" falu Nagykanizsa közelében) munkanélküli pedagógus történetén keresztül.

Még egy dologról, ami az előkészítéshez tartozik. Nemcsak igyekeztem mindent elolvasni a tárgykörben, hanem szakmai, tájékoztató beszélgetéseket is folytattam egyetemi, főiskolai tanárokkal, kutatókkal, rajztanárokkal, múzeumpedagógusokkal, média-szakemberekkel, a vizuális kultúra és vizuális nevelés hazai szaktekintélyeivel. Sokaktól nagyon hasznos ötleteket, javaslatokat, információkat kaptam (túl hosszú lenne felsorolni, kiknek tartozom köszönettel a segítségért).

Egyvalakit mégis ki kell emelnem: Bálványos Huba grafikus, a Budapesti Tanítóképző Főiskola tanszékvezető tanára, a Pedagógusképző Főiskolák Vizuális Nevelési Kollégiumának vezetője nemcsak az előkészületek során, hanem mindvégig segítségemre volt. Bármikor fordultam hozzá, készséggel megosztotta velem több évtizedes tapasztalatát, ismereteit és ismeretségeit. A NAT első változata óta részt vesz annak formálásában, egyike a vizuális nevelésre vonatkozó rész kidolgozóinak. S tanácsadó szerepe miatt bizvást tekinthetem a munkacsoport tagjának. Januárban, az első találkozáskor megkérdeztük a hallgatókat, mi a véleményük a programtervezetről, a tanfolyam témáiról. 103 fő válasza alapján a program:

	igen (%)	részben (%)	nem válaszolt (%)
NAT-konform	95	4	1
az új tartalmak aránya jó	96	2	2
a helyi értékek beépítése (nem: 1%)	70	20	9
a különböző műveltségi területek egymással kapcsolatban vannak	58	36	6

Kiegészítési, változtatási javaslatok: a program nyújtson segítséget saját helyi programokhoz, ismertessen meg új technikákkal, legyen több gyakorlat, módszertani anyag, kiscsoportos beszélgetés, nyújtson segítséget nem szakosoknak, legyen szó gyógypedagógiai és helyi problémákról is, vihessék haza a videofelvételeket.

Igyekeztünk messzemenően figyelembe venni a hallgatók javaslatait. Aki igényelte, mindig kapott a videofelvételekből, és elvihette az iskolájába.

A PROGRAM*

A továbbképzés lehetőségének jelentősége, a Nemzeti alaptanterv bevezetésének szakaszában a vizuális nevelés helyzete

Az 1995-ben kiadott NAT új feladatokat teremtett a tanárok továbbképzésében és felkészítésében. Az előző évtizedek tartalmi megújulásait szintén megelőzte a szemléletváltás, a tananyag tartalma, az elérendő követelmények szintje s a mindezekhez társuló szakmódszertan mégis szilárdan körvonalazott volt. Ezzel szemben a NAT sokkal nagyobb szabadságot biztosít az iskolai közösségek, a tanárok számára, s ez az önállóság megfelelő szemléletmódot, megújulási képességet kíván. A változás elhúzódó szakaszában a szakmának meg kell keresnie a ráhangolás és a valós felkészülés lehetőségeit. Jelenleg az iskolai helyi programok összeállítása folyik, s ebben megfelelő súlyt kell kapniuk a különböző műveltségi területeknek, az

összefüggéseket is figyelembe vevő tantárgyi tartalmakkal.

A közoktatási törvény által behatárolt, évfolyamokra meghatározott kötelező és nem kötelező órakeret, a NAT-ban a Művészetek műveltségi terület százalékos időaránya (benne az új területekkel együtt) csökkenti a vizuális kultúrára fordítható időt. A vizuális nevelés nem kap olyan hangsúlyt, ami személyiségformáló erejének megfelelő lenne. Ugyanakkor jövőépítő új tartalmak jelentek meg a NAT-ban, ezek életünk részei. Az új szemlélet igénye, a nagyobb önállósággal járó nagyobb felelősség, a bizonytalanság és a tevékenységi terület beszűkülése joggal kelthet szorongást a vizuális nevelés művelőiben. A régi szervezeti formák megszűntek vagy fellazultak, csak a jó emberi kapcsolatok, az elhivatottak igyekeznek átmenteni az értékeket. Ennek köszönhetően új módszertani bázisok, központok, szakmai egyesületek törekednek magukra vállalni a helyzet adta feladatokat.

Rézművesné Nagy Ildikó megfigyelési jegyzőkönyvéből idézek:

* Ezt a részt Rézművesné Nagy Ildikó, Sándor Éva, Bálványos Huba, Darits Ágnes és Harcos Andrea megfigyelési jegyzőkönyveiből szerkesztettem.

"A Soros Alapítvány Vizuális programja az időpont megválasztásában, volumenében, a tervezett program igényességében, a nagyfokú érdeklődés jelzésében kitűnő. Mindazok, akik a látásnevelés szolgálatában tevékenykedünk, örömmel üdvözljük a szakmánk elismerését és megerősítését jelző segítséget!

Úgy érezzük, hogy a program

- *hatásában várhatóan átfogó*, olyan nagy az érdeklődők aránya: 188 fő, hogy az az egész Zala megye viszonylatában előremozdító lesz;
- az óvodától a középiskolával bezáródóan vesznek részt rajzot tanítók, így a *kapcsolat, az egymásra épülés* biztosított;
- megfelelő *tájékoztatást* nyújt a NAT bevezető szakaszában, a résztvevőknek segít kitekintést szerezni. Az ország neves képző intézményeinek tevékenységét, a szakmai műhelyek eredményeit ismerhetik meg az elmélet - programtervezés és a megvalósítás - és gyakorlat szintjén;
- saját pedagógiai-szaktárgyi *tervezéshez* megfelelő felkészítést nyújt, távlatában az egyéni szakmai-alkotói pályák kibontakozására is teret ad;
- a továbbképzés hatásában és kisuágzásában túllépi Zala megye kereteit. *Országosan is mintát ad hasonló átfogó továbbképzések szervezéséhez*, a pedagógusok, a szakma és elsősorban a gyerekek vizuális kultúrája gazdagodik általa.

A rendelkezésre álló rövid idő alatt a vártól is nagyobb lett az érdeklődés és a jelentkezők száma. A Megyei Pedagógiai és Közművelődési Intézet által továbbított tájékoztató felhívást megerősítette a sajtóban megjelent cikk a Soros Alapítvány vizuális programjáról. A kivételes lehetőség még a pedagógus pályán kívül, rokon területeken tevékenykedőket is a nem szakosként rajzot tanítókat is vonzotta.

A szervezés könnyed, gyors, körülményektől - elismerést érdemlő. A nagy létszám szinte nem érzékelhető a munka és a kapcsolódó ellátás során (az éttermi étkeztetés is gyors, pergő, az ellátás színvonalas). Olyan szintű a résztvevőkről való gondoskodás, hogy megbecsültek érzik magukat kollégáink - figyelmük, fegyelmük, érdeklődésük is ennek megfelelő. Az előadásoknak helyet adó Művelődési Központ előadótermével, kiállítótereivel, a várostól elszigetelt nyugalmával a napi 8-10 óras szellemi munkához jó teret ad.

A kitűnő szervezők ügyszeretete meghatározó a program sikerében. Éreztük, hogy Nagykanizsa és Zala megye vezetői is méltányolják: milyen szellemi értékek épülnek be városuk-megyéjük közoktatásába."

Az említett januári előzetes felmérésen a 103 adatközlő a következőkben fogalmazta meg elvárásait és első benyomásait a programról:

Milyen elvárásokkal jött a továbbképzésre?

a) A szakmai megújulás szakaszában, a NAT bevezetése előtt megfelelő tájékozódás, felkészülés céljából	84 fő	82%
b) Kitekintést szerezni az ország neves képzőintézményei tevékenységéről, szakmai műhelyek eredményeiről	44 fő	43%
c) Saját helyi program összeállításához megfelelő felkészültségre szert tenni	88 fő	85%
d) Egyéni szakmai fejlődés céljából	75 fő	73%

(Megjegyzés: egy fő több választ is jelölt.)

A százalékos arányok is jelzik, hogy a NAT bevezetése előtt, az ezzel járó önálló programok tervezéséhez milyen jelentős a továbbképzés lehetősége és igénye. Nagy az egyéni szakmai fejlődést - alkotómunkát - megcélzók százalékos aránya (73%): több, mint a résztvevők között a rajztanárok aránya. Ez a tevékenység visszahat az iskolai vizuális nevelés színvonalára: ha a kollegák jobban közelítik saját képességeik határait, új tartalmakat kapnak. Ez a későbbiekben is megóvják őket a szakmai elszűkülés veszélyétől.

A hallgatók véleménye a továbbképzés programtervezetéről

	igen		nem		részben	
	fő	%	fő	%	fő	%
A tervezett program lefedi-e a NAT-ban meg-fogalmazott művészetek-vizuális kultúra legfontosabb területeit?	98	95	-	-	4	5

Az új tartalmak megfelelő súlyt kapnak-e?	99	99	-	-	2	2
A különböző műveltségi területek és a vizuális nevelés kapcsolata megfelelően kimunkált-e?	60	58	-	-	37	36
A helyi értékek beépítése megfelelő-e?	72	70	1	1	21	20

Az utolsó kérdésre adott válaszok arról tanúskodnak, hogy az integráció és a NAT-szerkezet, a különböző műveltségi területek kapcsolódása gondot jelent a résztvevőknek, ezért rögtön elhatároztuk, hogy a későbbiekben ez konzultációs téma lesz.

A PROGRAM LEFOLYÁSA

Január

Januárban az első előadást Bálványos Huba tartotta *A vizuális kommunikáció rendszere és a NAT vizuális kultúra rendszere* címen. Felvázolta a NAT vizuális kultúrával kapcsolatos tartalmainak összefüggéseit, értelmezte a műveltségi terület szerkezetét, felépítését, és a NAT-ban használt fogalmakat. Foglalkozott a vizuális kultúra és a vizuális nevelés fogalmak problémájával, valamint a vizuális kommunikáció tágabb és szűkebb értelmezésével.

Szemléletes, kettős képsorozatokat bemutatásával érzékeltette az "objektív közlések"(primer és direkt közlések), valamint a "szubjektív közlések"(indirekt és személyes közlések) fogalmi tartalmát és összefüggését a vizuális kultúra 3 fő témakörével (vizuális kommunikáció, tárgy- és környezetkultúra, kifejezés, képzőművészet).

Ebéd után Bálványos Huba megtartotta második előadását *A műveltség beépítése a nevelési folyamatba* címmel. Az előadó műalkotás-diák sorozatával mutatta be az élmény (gyermekközeli) fontosságát a műalkotások megfigyelése közben, az érzelmek, az empátia szerepét az "emberré"szocializálásban. Szuggesztíven hangsúlyozta a műalkotás erejét, ami nagy lehetőség a lelki konfliktusok vagy negatív élmények kezelésében, a tabu-témák és a szociális problémák feldolgozásában, valamint a csúnyaság, fogyatékos mint az emberi nem esetleges vejejárójának elfogadásában, azaz az élet szélesebb polaritásának megmutatásában.

A délutáni programban Preisinger Zsuzsa főiskolai docens és Bubcsó Istvánné Hornyák Klára tartott előadást *A vizuális nevelés alsó tagozatos tananyaga* címmel. Preisinger Zsuzsa gyermekmunkákat ábrázoló diasorozat segítségével mutatta be a tárgy-és környezetkultúra körébe tartozó feladatsorokat, amelyekkel a tervezés lehetséges módjait szemléltette. Bubcsóné Hornyák Klára előadásában feladatsorokat láthattunk az indirekt közlések köréből, amibe a tárgytervezés és a valódi tárgykészítés is beletartozik. Diáival egy vizuális program során készített gyermekmunkákat mutatott be (maszket, bábót, várépítést, nemezből, természetes anyagokból, rézhulladékból, gyöngyből, agyagból, dobozból, papírból, textilből, fonalból készített munkákat stb.).

Este a három előadó kiscsoportos konzultációt tartott.

Preisinger Zsuzsa és Bubcsóné Hornyák Klára előadásaikban Bálványos Huba elméleti alapvetésének gyakorlati megvalósításához adtak kitűnő útmutatást diasorozataikkal. A bemutatott anyag óriási változatossága és a feladatsorok logikus felépítése az elmélet elmélyítését, a megvalósíthatóságot segítette. A rengeteg ötlet, technikai tanács pedig a konkrét pedagógiai munkához nyújthat valódi segítséget. Ezekhez az előadásokhoz kapcsolódott a kiállított demonstrációs anyag - Budapesti Tanítóképző Főiskola Gyakorló Iskolája - (gyermekmunkákból összeállított tablók a feladatsorok összeállításához adtak konkrét segítséget), amely az előadások elmélyítését célozta.

Szombaton Bodóczy István, a Magyar Iparművészeti Főiskola tanára Komplex vizuális nevelés - a NAT tartalmi és módszertani kérdései címmel tartott előadásában a NAT Művészetek, műveltségi terület, vizuális kultúra körébe tartozó műveltségi tartalmak feldolgozásának problémakörével foglalkozott. Egyben szorosan kapcsolódott az előző nap témaköréhez: más szemszögből, más szinten bővítette és egyben mélyítette a hallottakat. (Az egyes napokon előforduló témakörök koherens egymásra épülése a program összeállítóinak koncepcióját tükrözte.)

A bevezető részben rövid történeti áttekintésben a műveltségi tartalmak változtatását kikényszerítő tényezőket sorolta fel, majd a vizuális nevelés sajátosságairól és buktatóiról beszélt (komplexitás, teljességre törekvés, alkotó magatartás, nyitottságra törekvés, a személyiségfejlődés segítése, a tanítás pozitív attitűdje, a tanulók érdeklődésének figyelembevétele, szociális érzékenység). A hagyományos rajzórák gyökeres átalakítását szorgalmazta. A nyitott kultúrák fennmaradása alapján a másság elfogadása, a tolerancia mellett érvelt. A módszertani problémák közül a terem elrendezéséről (berendezés és óravezetés típusának összefüggése), a feladatadás típusainak kérdéseiről, a feladatsorok és projektek problematikájáról, a műalkotás-elemzés típusairól, valamint az iskolán kívüli közös foglalkozások és az értékelés kérdéseiről szólt. A komplexitást szimultán hatású gyakorlati feladatokra építve ajánlotta. Hangsúlyozta a vizuális nevelésben a teljességre törekvést, a fizikai és szellemi tevékenység ö sszhangját, a vizualitás és verbalitás közötti kapcsolatot. Az alkotó magatartás, a nyitottság, a személyiségfejlődés segítése témánkban a szakmai tartalmakon túl olyan emberi-pedagógusi értékeket, figyelmet, érzékenységet sugallt, ami mindnyájunkat továbbgondolásra készítet. Bodóczy István előadásának tiszta logikája, meggyőző ereje, közlésmódja hangsúlyt adott az elmondottaknak. Játékos, logikai feladattal szemléltette a komplex tervezést.

Egy kis faluban élő népművelő kolléga mondta a második nap délutánján:

"Közhasznú munkásként népművelő vagyok, ezért a helyzetem teljesen bizonytalan, pedig nagy szakmai álmaim vannak. Öt évig Budapesten a Zsolnai-programban dolgoztam. Nagyon fontos lenne nekem a szakma, de évek óta nem kapok Zalában tanári állást. Ezért jöttem erre a tanfolyamra. Nem akarom elfelejteni a szakmát, szeretnék fejlődni, figyelemmel kísérni a változásokat. Nagyon jók az előadások, mind az elméleti rész, mind a gyakorlati. Boldog vagyok, hogy megkaptam ezt a lehetőséget."

Február

Az első foglalkozáson kiadott kérdőíven a résztvevők jelezték elképzeléseiket: érdeklődési területüket, a továbbképzéssel kapcsolatos elvárásaikat. Nagyarányban igényelték a NAT új területeinek számító *tárgykultúra-környezetkultúra, a tárgyformálás témák* feldolgozását. A februári két napon e témakörökben kaptak megfelelő elméleti alapot és konkrét, megtapasztalt anyagismeretet és feladatválasztékokot.

A továbbképzés helyszínein kiállítások tették a törekvéseket szemléletessé. Így:

- a keszhelyi iskolák feladatsorba rendezett anyagaiból készült módszertani bemutató Vértessaljai Mária szervezésében, az előadótérben;
- a Magyar Iparművészeti Főiskola Tervezzünk tárgyakat és a középiskolai rajzpályázat tárgy-és környezetkultúrához kapcsolódó képanyaga, személyes használati tárgyak tervezése volt látható a műhelyfoglalkozások színhelyein;
- a Budapesti Tanítóképző Főiskola plasztikai munkái a kerámiaműhelyben kerültek bemutatásra.

Gaul Emil, a Magyar Iparművészeti Főiskola tanszékvezetője előadásában értelmezte a NAT bevezetésének jelen szakaszát: atantárgy nevének - "vizuális kultúra"- tartalmát, a régi rajztanításnál tágabb lehetőségeit és nagyobb súlyát, a pedagógusok feladatait a tantárgy vonzóvá tételében. Párhuzamot vont az angliai NAT bevezetési folyamatával. Utalt a magyar rajzoktatás (vizuális nevelés) nemzetközi sikereinek és hazai köznapi megítélésének ellentétére. Az előadás során kifejtett fő témakörök: a vizuális kommunikáció és a tárgykultúra oktatásának jelentősége, szemben a hagyományos felépítésű, képzőművészetre és művészettörténetre alapozott oktatásával; a vizuális kultúra és a tárgykultúra fogalmának értelmezése Miklós Pál alapján; az agy és a kéz kölcsönhatása; a tárgyi alkotóképesség szerkezete. Fiatalok által tervezett tárgyak bemutatásán keresztül a tervezői gondolkodás összetevőit ismertette.

Az előadáshoz kapcsolódó (A/3-as rajzlapokból székét, ülőkéket terveztek) játékok statikai ismereteket és a kreativitás együttes jelenlétét igényelték. Meglepő, milyen kedvvel játszik a felnőtt is, ha problémamegoldó feladatot kap! Összeszokott csoportok születtek - átgondolt megoldásokkal.

A választékokot bővítették az iparművészeti főiskola hallgatóinak hasonló szellemű, de időigényesebb, mivesebb feladatai videóin bemutatva.

A Bodor Katalin építész, egyetemi oktató által tervezett program, az általa szerkesztett feladatlapok az építészeti és téralakítás területein nyújtottak mintát. Diák bemutatása során pályázati anyagok téri építményeinek változatos gazdagsága, anyaghasználat, egyéni ötletei, a kivitelezés minősége arról győzték meg a műhelymunka résztvevőit, hogy a makettépítés fontos része lehet a téri gondolkodás fejlesztésének.

A résztvevők életközeli feladatokat oldottak meg, mint például célszerű-e otthonuk (konyhájuk) berendezése? Milyen a térben való mozgás? Vannak-e fontos mozzanatai? Hogyan lehet egy lakást új funkcióknak megfelelően megváltoztatni? Több funkciót betöltő bútor tervezésénél a méretek, arányok, tárgyak és szükségletek együttesét figyelembe véve gondolták át a feladatot kollégáink. Közös konzultáció, mérlegelés tette eredményessé a foglalkozást.

Kardos Mária, a Budapesti Tanítóképző Főiskola tanára előadásában a környezetkultúra programját és anyagát mutatta be. A környező világ képét elemezte saját maga és hallgatói készítette fotók segítségével. A bemutatott kerámiák egyszerű, szinte nagyobb anyagi ráfordítás nélkül megoldható eljárásokkal, a különböző korok agyagművességének tapasztalatait felhasználva adtak mintát a plasztika tanításának e területeihez. Ez azért is fontos, mert a beszerzési gondok, technikai nehézségek miatt jelenleg a formaalakítás, a tapintás lehetőségeinek kihasználása hátrányban van a síkbeli megoldásokkal szemben.

nálva adtak mintát a plasztika tanításának e területeihez. Ez azért is fontos, mert a beszerzési gondok, technikai nehézségek miatt jelenleg a formaalakítás, a tapintás lehetőségeinek kihasználása hátrányban van a síkbeli megoldásokkal szemben.

A plasztikai gyakorlat kb. 30-30 fős csoportokban, Kardos Mária és Bubcsó Klára vezetésével folyt. (Bubcsó Klára kísérleti módszertani anyagát az első foglalkozáson ismerhették meg a továbbképzés résztvevői.) A személyes élmény és tapasztalat a feltétele annak, hogy aki korábban féltve nyúlt volna agyaghoz, most tanítványai számára is beszerezze. A szalagosan épített edények mellett kikaparással készített s a lapokból épített tárgyak (butykosok), nyomhagyás-dombormű-kályhacsempe készítését is megismerhették. Bubcsó Klára a maratott rézészerek készítését is megtanította. (Több hallgató jelezte, hogy igényelné a további foglalkozásokat, s szívesen választaná szakdolgozatíráásra vagy pedagógiai program összeállításában is e témát.)

Gaul Emil előadásában az auditív (hallott) információt vizuális, látott információval kombinálja (előadás+fóliák). A több információs csatorna egyidejű használata egyrészt több ismeret könnyebb átadását teszi lehetővé, másrészt elősegíti, hogy a világban különbözőképp (vizuálisan, illetve auditívan) tájékozódó hallgatók egyaránt a hozzájuk közelebb álló kommunikációs csatornán kapjanak információt. Az előadás során felhasznált fóliákat a hallgatóság előre kézhez kapta, ez feleslegessé tette a jegyzetelést, és megkönnyítette, hogy kövessék az elmondottakat, továbbá a világban elsősorban kinezetikusán tájékozódó hallgatók számára (az anyag megfoghatóságán, kézbevehetőségén keresztül) növeli az előadás megközelíthetőségét, felfoghatóságát.

Az előadás általánosítási, absztrakciós foka, illetve az, hogy az előadó a valóságnak mekkora "szeletéről" beszélt, igen nagy változatosságot mutatott. A rendszerbe foglalt, komplex kutatási eredményekre alapozott, illetve koncepcióalakítás során rendezett ismereteket egészen hétköznapi, triviális példákkal egészítette ki, az elméleti követelmények gyakorlati megvalósításnak formáit is bemutatva (például a tárgyi alkotóképesség elemeinek felhasználásával, fiatalok által tervezett új tárgyak: világító görbebot stb.).

Gaul Emil környezetkultúra gyakorlatának témája: az öltözködés. Diavetítéssel indult: diákok, továbbképzős tanárhallgatók által készített tárgyak: fejedők; óraszíjak, pénztárca; övek, amelyeket fiatalok készítettek és a kiállításon láthatók. A projectmódszer ismertetése kapcsán Gaul Emil kiemelte a munkanapló szerepét és a tárgykészítésnek mint munkának a folyamatjellegét. Hangsúlyozta, hogy a teljesítmény értékelésében a munkanaplóban dokumentált folyamat értékelésének nagy szerepe van, szemben a csak az elkészült tárgy értékelésén alapuló módszerrel. Diasorozattal illusztrált, a kiállításon is szereplő példát (övkészítés) ismertetett.

Öltözködési gyakorlat - felöltöztetés (férfi és nő). Többnyire drámákban, musicalekben, dalokban gondolkodtak a résztvevők (*Romeo és Júlia, West Side Story, Kicsi római lány* stb.). A mai korhoz közel eső megoldásoknál

felmerült a nemi szerepek tisztázatlansága, korunk sivárabb (öltözködési) kultúrája a reneszánszsal összehasonlítva és (Lenin ábrázolásán keresztül) a politikai, társadalmi környezetnek a férfi-nő kapcsolatra gyakorolt hatása.

Március

Márciusban a zalai vizuális program harmadik foglalkozása az előadók kérésére tematikájában felcserélődött.

Az épített környezet tárgyköre szervesen kapcsolódott a tárgykultúra az előzőekben feldolgozott anyagához. A két napon belül is egymásra épült a program: az előadás és a három gyakorlat, az ezekhez társuló akció erősítette egymást, különböző közelítésben tárta fel az ember helyét, térépítési szándékát s környezetünk üzenetértékét.

Dr. Meggyesi Tamás, tanszékvezető egyetemi tanár, a BME Építészmérnöki Kar Urbanisztikai Intézet igazgatója Hagyományos magyar települési kultúránk címmel tartott előadást. A bevezetőben bemutatta Kristófer Alexander "pattern"-elméletét. Az egyes környezetminták (kerítés, kapu, alkóv, hall, udvar, utca, tér stb.) jellemzésén keresztül a "pattern"lényegét, sajátos rendszer szerinti szerveződő, elem-sejt jellegét is érzékeltette. Több kultúrából választott mintákkal segítette a hallgatókat a környezet nyelvének megfejtésében. A nemzeti karakter és jellemzők bemutatásával analógiákat és különbségeket tárt fel a patternek elemzésével. Az előadás egyszerre hatott az elfogadás-megértés-befogadás és saját értékeink felismerése irányába. A magyar faluban tetten érhető környezetminták elemzése során bemutatta más nemzetek kultúrájának és a magyar kultúrának együttes, harmonikus jelenlétét. A továbbképzés résztvevői a háromszatú háztól a városi-polgári lakóházig a variációk folyamatosan gazdagodó-kiegészülő változatait ismerhették meg. E minták segítségével be tudják azonosítani környezetük építészetét. A hallgatók úgy érezték, a továbbképzés megerősítette önértékelésüket, hovatartozásukat, a hagyományokhoz és a jelenkorhoz való kiegyensúlyozott kötődésüket. (Másnap többen elmondták, hogy útban hazafelé új szempontok szerint vizsgálták az utak irányát, találkozásait, s a spontán módon kialakult és a tervezett környezet látványát. Struktúrákban, összefüggésekben szemlélték saját falujukat, városukat.)

Meggyesi Tamás az építészet példáin túl Hamvas Béla, Karácsony Sándor írásaival igazolta, hogy a "magyar" nem elsősorban genetikusan, hanem kulturális jelenség. A történelmi áttekintés is megerősítette, milyen struktúra felel meg leginkább a szokásoknak, életmódnak - hogyan lehet a szerkezet-gondolkodás kapcsolatát tetten érni. Az előadó értékőrzésre nevelt "a nemzet emlékezte, kollektív tudattalanja" példáival, mert megőrzésre méltó az a hagyomány is, amelynek eredete már homályba vész. (Mint például a település szerkezete, az utak iránya, földrajzi nevek...)

Meggyesi Tamás lakókultúránk gyökereiről szóló előadásának témája egyrészt azért nagy jelentőségű, mert a rajztanárok általános képzésében ez a téma nem jelenik meg eléggé hangsúlyosan, másrészt azért, mert hagyományaink mély megértésén nyugvó, reális patriotizmusa mint valódi érték állhatott a hallgatók előtt. A magyar értékek felkutatása és megértése iránt mélyen elkötelezett előadó szuggesztíven győzte meg hallgatóit arról, hogy európai rálátás nélkül, az európai értékek valódi, reális megértése nélkül saját hagyományaink sem értelmezhetők.

Meggyesi Tamás előadását saját táblai rajzaival élénkítette és tette szemléletessé. A különböző településformák fejlődése így megelevenedett és felejthetlenné vált. A felrajzolt sémákat térképeken és utcaképeket bemutató fotókon is szemléltetve segítette elő az ismeretek alkalmazását és megerősítését. Az előadás emelkedettsége, lényeglátása, személyes átéltsége kiváltotta a hallgatóság egyértelmű elismerését. Idézet a kollégák kérdőívén szereplő megjegyzéseiből: az előadó nagy átéltséggel, szakmai felkészültséggel tartotta előadását, jó a hazai minta, nagyszerű előadás, új szempontokat adott, tetszett az előadás és a gyakorlatok kapcsolata.

Bodor Katalin, a Magyar Iparművészeti Főiskola egyetemi oktatója a továbbképzésre olyan sokirányú tartalmas feladatlapot szerkesztett, amellyel meghatározta a foglalkozás irányát, és segédanyagot biztosított a kollégák rajztanári gyakorlatához. Minták bemutatásával a várost elemezte, annak kialakulását, jellemző alkotóelemeit, épületeit, utcáit, tereit, alul-és felüljáróit, utcabútorait, közlekedését, kiegészítő elemeit. A természeti környezethez illeszkedés, a nőtt-tervezett város karakterének megfigyelése; a társadalom, az építkező és az építész elképzeléseinek összehangolása az épített környezet kialakításában került szemléletes bemutatásra. A februári foglalkozáson ugyancsak az ő segítségével elemezték a hallgatók a lakást mint egységet (belső terének, funkcióinak megváltoztatása, berendezése, tárolóhelyek kialakítása...), így a város elemzése mintegy folytatást jelentett a nagyobb térnek és építészetének megismerésére. Mintául szolgált a bemutatott ócsai falufelmérés: a rajz-fénykép-leírás, a rajz

és írásos megőrzés, feljegyzés formái. Különösen a fénymásolt gyermekmunkák győztek meg a megfigyelés elmélyültségéről. Az előadás támpontokat adott a helyi értékek feldolgozásához is, például a különböző korból származó térképek, régi fotók felhasználása, ajtó-ablak motívumok, emléktáblák gyűjtése, rögzítése.

Bodor Katalin logikusan és változatosan felépített gyakorlata szervesen kapcsolódott a délelőtti elméleti előadáshoz. A városban sétálás közben, a kiadott, gondosan megszerkesztett feladatlap kérdései alapján végzett megfigyelések hatékonyan szolgálták a délelőtti program során tanult ismeretek elmélyítését. Segítették az értelmes, aktív megfigyelést, a tájékozódást, az ismeretek rendszerezését, és mobilizálták a véleményalkotást, az ítéletképeséget. A feladatmegoldások megbeszélése lehetőséget adott az önellenőrzésre és a megerősítésre. A négyórás gyakorlat érdekes, mozgalmas, szakmailag tartalmas, kitérő foglalkozás volt. (A kollégák külön is elismerésüket fejezték ki a téma sokirányú feldolgozása és a gyakorlathoz nyújtott segítségadás miatt.)

Varga Lea építész csoportfoglalkozásán az 1984-től szervezett, a technika tantárgyhoz tervezett négyéves kísérletéről számolt be. A kísérlet célja a térrel való foglalkozás, anyagok megismerése és használata, kreatív, személyiségalkotó foglalkozások megteremtése.

A Varga Lea által készített pályázat részlete sokak számára módszertani segédanyagot jelentett, a főbb építőanyagok, a szerkesztésmód, a térképezés alapelemei témakörökben. Diasoron mutatta be az épület és a portálok együttesét jó és rossz példákban. Nagy részletességgel tárta fel, hogyan szolgálja a portál a figyelemfelkeltést, a reklám céljait kulturáltan és hivalkodóan. (Néhányan a továbbképzés résztvevői közül igényelték volna a magyar vonatkozású példákat is.)

A csoportok Nagykanizsán is gyűjtőútra indultak (a feladatlap megoldása során) a nyílászárók választott példáinak rajzos lejegyzésére. Ezek az építészethez kapcsolódó feladatok továbbgondolhatók a képépítésben, motívumválasztásban, a sokszorosító grafika területein is.

Gaul Emil márciusi programjában a környezet megismerése, feldolgozása, a változtatás igénye, lehetőségei, térérzetek, szituációs játékok szerepeltek.

Az előadó személyisége olyan légkört teremtett, hogy a csoport tagjai is tevékenyvé váltak, önálló véleményt formáltak, egymással is megvitatták a téma lehetséges megoldásait. Vállalkoztak szerepjátszásra, előadásra. (Lenyűgözve figyelhettük a drámapedagógiában jártas vagy ösztönös tehetségű és érzékenységű pedagógusok rögtönzéseit.) Egy helyzetnek több változatát is előadták, apró jelzések (egy ruhadarab, a mozgás, a gesztus, a szóhasználat) mind-mind erősítették a közlést. A kollégák a szituációs játék során átélték a bizalmas, a személyes, a társasági és a nyilvános terek nyújtotta érzeteket. A kapcsolatteremtés és a kapcsolattartás több variációjában játszották és mondták el szóban is tapasztalataikat.

Gaul Emil gyakorlatának elsősorban élményszerűségét emelték ki a hallgatók. Az előadó személyiségének, valamint a kreativitást igénylő feladatoknak köszönhető, hogy a személyes tér átélésére vonatkozó gyakorlatokban teljesítőképességük legjavát nyújtották, s a helyzetgyakorlatokban esetenként kifejezetten megrázó élményekhez jutottak.

Külön említést érdemel a kétnapos program első estéjén megvalósult játék (egy kanizsai tér délutáni élete), amelyben a hallgatók szabadon kiélhették kreativitásukat, s amelyhez hasonló nagy valószínűséggel be fognak építeni pedagógiai munkájukba. Külön-külön is dicsérhető a jelmez, a kevés eszközzel történő jelzés, a plasztikai megoldások sora. (Tér szökőkúttal, játszótérrel, piac húsvéti hangulatban, kávézó-sétatér, a századforduló hangulatát idéző kávéház, hölgyek és urak, várvédő harc...) Sok tehetséges, együttműködni képes, még játszani tudó kolléga rögtönzése személyiségük értékeit jelezte. Hasonló szituációban a gyerekekkel is ilyen oldottak lehetnek.

Az esti program sikere a Soros-program légkörére is visszautal: a jó közérzet, a derűs közeg, a gazdag szakmai tartalom és az ellátás színvonala váltotta ki mindezt a hallgatókból.

Április

Januártól márciusig a továbbképzési programok anyaga sok szállal kapcsolódott a rajztanítás eddigi törekvéseihez. Esetenként a más közelítés, a szemléletváltás, vagy meglévő ismereteik más kapcsolatrendszerbe helyezése volt újszerű. Az *áprilisi* két továbbképzési nap viszont eddig nem, vagy alig érintett területeket mutatott be, ajánlott az oktatás számára feldolgozásra. Azt, hogy a NAT-ban *új, önálló, a tervezett alapvizsgarendszerben is kötelezően választható területként jelenik meg a Mozgóképkultúra-médiaismeret*, korigényként a hallgatók - a Zala megyei pedagógusok - valamennyien elfogadják..

Tartottunk attól, hogy kicsit idegen lesz számukra ez a program, hogy csak néhány, e témában tájékozott pedagógus lesz fogékony rá. Tévedtünk! A beszélgetések és az írott válaszok szinte valamennyi résztvevő elismerését jelzik, s szólnak a bennük kialakult szemléletváltozásról is.

Lányi András filmrendező, az ELTE egyetemi tanára Filmoktatás, médiaoktatás című előadásában tájékoztatást nyújtott a film és az oktatás találkozási pontjairól. A média ma a környezet is, a médiát mint anyanyelvet sajátítják el a gyerekek. A lebeszélés helyett érdeklődésük megfigyeléséből indulhat el a pedagógus. Lányi ismertette, mit nem kellene tanítani (formatan, irodalmi művek illusztrálása filmfeldolgozással...), s hogy nyelvtani, esztétikai, kultúraszociológiai közelítésben, hármas tagolásban hogyan történhet az órákon a feldolgozás.

A *film* mint közlésmód - illúzió, látszatvalóság, álomra emlékeztető térbeli-időbeli elmozdulás; szociálpszichológiai hatása, a látvány által közölt szándék, a beszéd nyelve és a filmnyelv különbsége - ez volt Lányi András előadásának tárgya. Az ismereteken túl a belső megismeréshez is eljuttatta hallgatóit, rendezve-felidézve a sok előzetes egyéni tapasztalást. Helyes tanári magatartásra, s nem egy módszer követésére biztatott: megfigyelni a kort, a gyereket, a választékot, s tiltás helyett felvértezni a tájékozódás-választás képességével.

Tájékoztatást nyerhettünk a Mozgóképkultúra tantárgy bevezetéséhez várható eszközellátásról, a felkészülést biztosító továbbképzési centrumokról, a majd bázisként működő regionális médiaközpontokról.

Horváth György, a budapesti Toldi mozi igazgatója nemzetközi és hazai példákat választva a film történetéről beszélt. A dokumentumfilm, a játékfilm, a burleszk és a valóság kapcsolatának sajátosságait, a maradandóság arányát, a moziba járás szokásait, a filmpedagógia törekvéseit ismertette. Mintafilm-példákat ajánlott a filmtörténeti gondolkodás és a moziátogatás szokásának kialakításához (a Meseautótól az Angyali üdvözlőtig...).

Nagy Csaba, nagykanizsai médiapedagógus a helyi filmtörténeti értékeket mutatta be nyugat-magyarországi és nagykanizsai példákkal. (1927-ben 30 ezer, ma 60 ezer a város lakossága - mozija mindmáig 400 fős.) A mozgóképek terjedése - hatásánál fogva - hihetetlenül gyors volt. Párizs után egy év múlva már Nagykanizsán is vetítettek a vándormozisok...

Az előadás mellett Jeles András-F. Havas Gábor Gogol Revizora - ahogyan Jeles András irányításával *A hajléktalanok előadják* c. filmjét tekintettük meg.

A filmet követő vita a film szándéka mellett - vagy éppen ellene szól: sok egyéni gondolatot, átélést, nyelvilag és gondolatilag kitűnően megfogalmazott érzéseket tartalmazott. Újra érezhettük, a kollégák egész személyiségükkel vesznek részt a programban: színesek, nyitottak, tehetségesek.

Egyértelmű volt a nagykanizsai Kotnyek István filmjeinek fogadtatása. A továbbképzést értékelő véleményükben 59-en emelték ki: "tetszik a "ZALASÁGA"..., a világ némaságát szólaltatja meg..., a film megszenteli mindennapjaink tereit..., nagy a szabadságfoka..."

Sokan most ismerhették meg a közöttük élő zalai filmest, akinek munkásságát nemzetközi díjak jelzik. Saját közegüket ismerték fel az alkotásokban, s érzékenyen reagáltak gondolatiságukra. A nagykanizsai moziban és a művelődési házban videón is vetített Kotnyek-filmek megtekintésekor tapasztalhattuk azt is, mennyire más a mozi lehetősége, hangulata.

A kérdőívekben a továbbképzésről egyértelműen elismeréssel szóltak a résztvevők, de többen jelezték: meglátták saját korlátaikat, e területen felkészületlennek érzik magukat, elbizonytalanodtak, nincs még előzménye e munkának.

A hallgatók fele nem azzal a gyermekkorosztállyal foglalkozik, akiknél a Mozgóképkultúra-médiaismeret bevezetésre kerül. Ez az arány érezhető válaszaikban.

A mozgóképkultúra tanítását 25-en önálló területként, 55-en a vizuális kultúra részeként, 9-en más - főként az irodalom - területén képzelik el.

Az új témakör tanítását 45 fő vállalná, 37 fő viszont nem. Ez utóbbiak nem tanítanak 7-10. évfolyamon, s nem is érzik felkészültnek magukat a feladatra.

A kérdőívek adatai szerint az audiovizuális eszközökkel való ellátottság azt jelzi, hogy a mozgóképkultúra-oktatás elindulásához a legtöbb iskolában megvannak az eszközök, kivéve a filmfelvevőt és -vetítőt.

A többféle tömegtájékoztató eszközt érintő, felhasználó médialehetőség, az információk többféle megjelenítési módja (írott szöveg, grafikus adat-képfang együttese), bemutatása, alkalmazása korunk jellemzője. Az iskola sem zárkozhat el e hatások elől. A médiaismeret új területként jelenik meg a NAT-ban, kérdés, hol, milyen műveltségi területen-tantárgyban, milyen időkeretben.

A zalai Soros-program résztvevői a következő szaktárgyakban javasolták a médiaismeret tanítását.

vizuális kultúra - mozgóképkultúra területen	98%
az anyanyelv és irodalom területen	82%
informatikában	75%
a történelem, társadalmi ismeretek területein	54%
földünk és környezetünk területén	53%
biológia és egészségügy területén	34%
az idegen nyelvekben	30%
énekezen	23%
fizikában	20%
kémiában	15%
matematikában	8%
egyéb területen	3%

A megkérdezettek:

98%-a a vizuális nevelést,
82%-a az irodalmat,
75%-a az informatikát tartja a médiakultúra
nevelésére leginkább megfelelő területnek.

Május

A válaszadásban már a májusi kétnapos program hatása is érzékelhető: többen jelezték, hogy ellenérzésük, félelmük feloldódott, gyakorlati példák során indíttatást éreznek, hogy foglalkozzanak e témával.

A "Mennyiben áll közel Önhöz a számítógép tudásszintű ismerete" kérdésre következő válaszokat adták:

- eddig is használta munkája során	26%
- nem használta, de a továbbképzés felkeltette érdeklődését	65%
- nem kíván e területtel foglalkozni	8%

Az iskolák eszközellátottsága:

- van számítógép, amin a nevelő is dolgozhat	66%
- van működő számítógépes műhely ahol a nevelő is dolgozhat	41%
- nem része az oktatásnak	8%

Saját eszközök:

- van saját tulajdonában számítógép	29%
- nincs	71%

A továbbképzést követően - ha arra mód nyílna - szívesen vennének részt média-kommunikáció képzésében:

	igen	nem
- a vizuális kommunikáció szakirányban	95%	4%
- multimédia területén	78%	16%

Bodóczy István, a Magyar Iparművészeti Főiskola tanára meggyőző logikával és elemző példákkal mutatta be, hogy az emberiség történetében a megszerzett tapasztalás, ismeret átadásában, rögzítésében milyen meghatározó szerepe van a kommunikációnak. Angliai példával is illusztrálta, hogy a médiaoktatás szükségszerűen vált az iskolai ismeretnyújtás részévé. A NATnak is ez a "neuralgikus pontja". Minden műveltségi területen helyet kap, nem rögzített, hogy önálló tárgyként vagy beépítve-e. A vizuális nevelésben kiemelten, célirányosan kell megjelennie. Az előadó módszereket ajánlotta a médianevelés gyakorlata számára. Ilyenek: aképolvasás, a kép-szöveg kapcsolatának feltárása, a nézőpont szélesebb körű értelmezése, a montázs, az érzékelés más formái (mint hallás), a mozgás-idő, a képi-zenei-irodalmi alkotásokban egyaránt jelen lévő kifejező eszközök.

Bodóczy István tisztázta továbbá a médiumokhoz, a médianeveléshez kapcsolódó fogalmakat; példákkal-elemzésekkel adott mintákat a mindennapi gyakorlat számára. A továbbképzés résztvevői elismeréssel szóltak a bevezető előadásról: "átfogó ismereteket adott..., konkrét, jó tematikájú..., gyakorlati felhasználásra alkalmas."

Hartai László filmrendező, médiapedagógus előadásában az elmélet felől közelített a témához. Tájékoztatót nyújtott a mozgókép-média-iskola kapcsolatában az előzményekről (a filmesztétika-tanítás), a médianevelés lehetséges tantárgyi kapcsolatairól, a tervezett időkeretről - ennek évfolyamonkénti elosztásáról.

Ismertette, mely intézményekben milyen időráfordítással képzik a média szakembereket. (Érzékelhető volt, hogy az elmélyültebb képzésben részt vevők aránya milyen kicsi az iskolák számához viszonyítva. Ennek ismeretében a képzettek által szervezett továbbképzésekre alapozható a médianevelés.) Tankönyv készül - az előadó egyben, szerzője is - a felsőbb évfolyamok részére. Tartalma: a műsorokkal való foglalkozás; a média szociológiája (17-18 éves korban).

A mozgókép nyelvének megismerésére kreatív gyakorlatok, tankönyv és szöveggyűjtemény áll majd a tanárok rendelkezésére. A most létesülő Megyei Regionális Médiaoktatási Központok is a médianevelés helyi fejlesztését célozzák.

Hartai László továbbá ismertette az ajánlott filmlistát, a mozi-iskola kapcsolat kiépítésének lehetőségét a Nemzeti Kulturális Alap támogatásával. (Az elméleti közelítést a hallgatók egy része elvontnak érezte, több gyakorlati mintát vártak a megértés-elfogadás-saját területre történő beépítés érdekében.)

Deszpot Gabriella médiapedagógus, a gyakorló tanár nézőpontjából - a Nagykovácsi Általános Iskolában végzett munkájáról - nyújtott élményadó bemutatót. A nyitott, színes tanáregyeniség már meghatározó részt vállalt a rajzitanítás megújulásának kezdeteinél. (A Leonardo-program referenciaskolája, környezetalakítás-hagyományörzés, tankönyv-munkafüzet szerző, a Magyar Iparművészeti Főiskola média szakán szerzett kiegészítő diplomát.) A médianevelés úgy van jelen mindennapi tanári gyakorlatában, hogy önálló értékű is, ugyanakkor az önismeretnek, az értékelésnek, a dokumentálásnak, a vizuális problémák feldolgozásának társeszköze. Gyakorlat során megismertette a hallgatókat a videokamera használatával, "lejátszották" a filmkészítés szerepeit, jelenetet rögtönöztek, rögzítettek - így a résztvevők képet kaptak a folyamatból és ízelítőt a technika használatából.

A továbbképzés értékelésekor a kérdőívben a Zala megyei kollégák nagy elismeréssel szóltak a mindennapjaikban felhasználható jó ötletekről, a filmkészítés közösségformáló erejéről, a video sokrétű alkalmazásáról. ("Jó volt operátornak lenni...") Véleményük szerint egy gyakorló rajztanár ilyen őszinte és szakmailag sokrétű bemutatkozása hiteles és bátorító a többi rajzpedagógus számára is!

Boda Edit médiapedagógus előadásában a fogalmak tisztázásához (médiium, média, tömegkommunikáció), az írott (könyv, sajtó), a képi és mozgóképi üzenetek elemzése kapcsolódott. A Magyar Média Műhely által kiadott MÉDIAkalauz 2. című művét már kész példányban, a sorozat többi kötetét nyomdai előkészítés stádiumában (csoportonként kézbe véve) volt alkalmuk megismerni a továbbképzés résztvevőinek. A kiadvány feltárja a kommunikáció hagyományos és a XX. század végéig értékrendjét is figyelembe vevő területeit.

Az előadás-feldolgozás, az anyagrészek problémafelvetése, a témák megismerése, a kapcsolódó feladatok és megoldások közel hozták a résztvevőkhöz a médianevelést.

A májusi, médianeveléssel foglalkozó továbbképzés az elméleti rendszerezéstől a módszerek megismeréséig és a gyakorlat megtapasztalásáig sokszínű élményt nyújtott a résztvevőknek, megalapozta a helyi tantervek készítését.

Június

Júniusban a témák: a gyermekrajzok (a vizuális ábrázolóképeség) fejlődése és a speciális személyiségfejlesztés a vizuális kifejezés eszközeivel.

Kárpáti Andrea, az ELTE egyetemi docense témáját a Lowenfeld által létrehozott, a gyermekrajz-fejlődés állomásait felsorakoztató rendszer ismertetésével kezdte. Először a rendszer egészét mutatta meg, átfogóan magyarázva az egyes életkori szakaszok jellemzőit - lényegében a kutató megállapításait közvetítve. A firkakorszakkal részletesen foglalkozott, (vetített) rajzokkal szemlélítve az egyes firkaváltozatokat, beszélt az óvónő felelősségéről, a firma komponáltságáról, a

"művészfirka" és a gyermekfirka hasonlóságáról.

A továbbiakban egyrészt életkori előrehaladásban (1-5., 4-6., 6-10. év, kiskamasz és kamaszkor), másrészt a "térábrázolás fejlődése" mint elemzési szempont szerint fejtette ki a témáját - nem követve tovább Lowenfeld rendszerét. Viszonylag részletesen szövegezte az iskoláskor előtti néhány év és a kamaszkor jellegzetességeiről. A térábrázolással kapcsolatban azt a gondolkodást közvetítette, amely a látszat szerinti ábrázolást, ennek is a perspektíva törvényszerűségeit követő változatát tekinti a legfejlettebb térábrázolási módnak, a látszathoz minél inkább közelítő ábrázolási változatokat pedig fejlődési fokozatokként kezeli. A kamaszkor jellemzőiről néhány aspektusból (a kamasz szereti a groteszket, nem kedveli a témánélküliséget, szimbólumképzés jellemzi) és egy speciális feladathelyzet kiemelt kezelésével kaphattunk képet (műalkotás átírása; a változatok bemutatása egy diasorozatban). Az előadásban (a kisiskoláskor kezdetéhez kötődően) láthattunk egy videofilmet, amiben kisgyerekek beszéltek a test (ük)ről, a szöveget gyerekrajzokból animált képsorok kísérték, valamint részben betekintheztünk a gyerekek rajzolói munkájába - ez az elem érzékelhetően mellékes volt a film szempontjából.

A gyermeki ábrázoló képesség különös útjaival - például a cigány, az autista képzőművészete - is foglalkozott az előadó. Megismerkedhettünk az alapműveltség vizsga vizuális kultúra területével, ezen belül a projektjelleggel és magyarázatot kaptunk a portfólió készítésének módjáról. Ezt követően klinikai esetek rajzait láthattuk, az előadó a körképpel való egybeesést magyarázta, ugyanakkor óvott attól, hogy egészséges kisgyerekek rajzaiból messzemenő pszichológiai következtetéseket vonjunk le. Majd bemutatta egy konkrét rajzi versenyt ("Ki a legfontosabb nekem?") néhány pályaművét, és felolvasta a pályázók szöveges megfogalmazásait. (Ebben az elemben újra a kamaszkor gondolkodásának megismeréséhez nyújtott adalékok.)

Az előadás zárómomentumai a következők voltak: a Clark ábrázolóképes-ség-teszt (CDT) és a Kreatív gondolkodási teszt rajzi feladatának (TCT-DP) feladatmagyarázata és értékelési módja (a tesztek teljes anyagát a hallgatóság az előadást megelőzően megkapta); a Clark-teszt értékelési módjának a hallgatók saját megfigyeléseivel történő követése (erre a feladatra az előadó a szünet előtt kérte a résztvevőket); a gyermekrajzkutatás történetének rövid ismertetése.

A kiosztott tesztanyag (a CDT és a TCT-DP) ismertetése valójában kimerült a használati módok és az értékelési szisztéma ismertetésében. A hallgatóságot - mint az ilyenkor lenni szokott - az hozta izgalomba, hogy magán próbálhatta ki a tesztet, nem pedig annak szellemi öröme, hogy valakik végre okos módot találtak a vizuális képességek összehasonlító dokumentálására és viszonylagos mérésére is. Azt, hogy a módszer hitelt érdeml-e vagy sem, hogy valójában azt méri-e, amit állít, az előadó nem bizonyította. A hallgatóság meg aszerint vette a lapot, hogy énképével konvergált vagy divergált-e a teszt eredménye.

Kárpáti Andrea választékosan, pontosan és érthetően alkalmazta a szakterminológiát. Előadásában számos esetben - ezek közül az előzőekben taglalt teszt csak egy - konkrét kutatásokra és azok eredményeire hivatkozott. A hallgatóság érdeklődése és figyelme láthatóan folyamatos volt. Pedig tudni lehet, hogy a téma a rajztanárok számára ismert - hiszen tananyag a tanárképzőkben -, és nem lehet teljesen ismeretlen a tanítók előtt sem, mivel Mérei-Binét Gyermeklélektana a tanítóképzőkben is tananyag.

Péntek délután Sándor Éva, a Bárczy Gusztáv Gyógynevelési Főiskola tanára a hátrányos helyzetű gyermekekre vonatkozó művészeti pedagógiai terápiáról szövegezte az előadást. Rámutatott, hogy a terápiás módszerek két változata - a "szabadfestés védelem alatt" és a "művészeti fejlesztő terápia" - beépíthető a helyi tantervekbe, és használható a tanítás során.

Ezt követően három csoportban ugyanabban a(z) témában ("saját élményű gyakorlat") az egyes témavezetők sajátos megközelítése szerint folyt a munka.

Erdei Gábor pszichológus a mozgásélmény (vonalfirkában megnyilvánuló) felszabadítására, valamint egyszerű vizuális jelek használatával a vizuális kommunikálásra és képépítésre fűzte fel ecsetrajzos/festő gyakorlatát. A rajzos beszélgetés - miközben halk, lágy zene szólt, és egyetlen szó sem hangozhatott el - megejtő hangulatot varázsolt a terembe: a párok teljes elmélyedéssel dolgoztak, egymás jeleire (vizuális jelek a papíron, mimika, gesztus) figyelve hihetetlen összhang alakult ki a játék során. A rajzolás követően néhány páros bemutatta a lapot, és felidézte, elmagyarázta, hogy mit élt át, hogyan reagált egymás megnyilvánulásaira a 25 perces gyakorlat alatt. (A bevezető gyakorlatban: mozgáselemek láncsorozata; becsukott szemmel amásfél éves gyermek mozgására koncentrálni firkanyomokat kellett hagyni egy papíron; kettéosztott papíron képépítés párokban, illetve "kínai írásjelekkel" kifejezés; a résztvevők reakcióiból lehetett az elmélyedésre, érdeklődésre és élvezetre következtetni.)

Martin Keizer holland művészetterapeuta (szinkrontolmácsolással) gyakorlatait a mozgásélményre és a térélményre alapozta. Önmagukba visszatérő és ismétlődő mozgássorokra épített rajzos és plasztikai hatást vizsgáló gyakorlatokat végeztek a résztvevők.

Martin Keizer világosan vázolta fel a terápia elméleti alapjait, s figyelt arra, hogy tételeinek nem terápikus szituációkban való érvényét is hangsúlyozza. Idézet tőle: "Mivel az egyes feladatok: mozgás, változás; az egyes foglalkozások sora is: mozgás, változás, ezért a személyiség gyógyítása és fejlesztése csak ezekben a folyamatokban történhet. Másként: mozgásában lehet csak segíteni a személyiségnek, ezért olyan típusú mozgásokat kell inspirálni, amelyekben hozzá lehet férni. A készülgető vizuális látványokban a folyamat látszik, bizonyos feladatmozzanatokkal bizonyos folyamatokat elő lehet hívni. Ami így lélektanilag létrejön, az beépül a kreativitás alanyának személyiségébe. Ez a terápia általánosabb körben is érvényes elméleti alapja. A folyamat szakaszokból épüljön. Egy feladat csak egyfélélt mozgasson. Az egyféle az ne egyikük, hanem dinamikus, önmagát energizáló ellentétekből álljon: racionális és érzelmi, szabályozott és szabad, túlszabályozott és alig szabályozott stb."

Sándor Éva három egységből álló gyakorlatsort (az én kifejezése "dobozplasztikában"; hangulat/érzés belevetítése erősen vizezett festékszín-felületekbe; absztrakt képek elemzése asszociációkkal) a vizuális ábrázolás (a kép) és az ember belső világa kapcsolatának vizsgálatára építette. A "doboz-én-kép" készítése a résztvevők számára újszerű volt, egyrészt formailag technikailag (lényegében egy tárgy-és anyagkollázs technikájú dombormű született), másrészt tartalmi vonatkozásban (személyes ént kivételteni, vizuálisan megjeleníteni). Igen nagy érdeklődéssel és beleéléssel dolgoztak. A gyakorlatvezető kapcsolata a csoport tagjaival bensőséges, közvetlen volt.

Sándor Éva gyakorlatában dobozok, festék és kollázstechnikához való különféle anyagok szerepeltek. A feladat: mondják el magukat! A csak verbális formában zajló személyiségtréningeken egy óra múltán általában még nem ilyen áradóan nyitottak a résztvevők. A vizuális tevékenység keltette ezt a varázst: az, hogy amit mondtak, előbb már "elmondták" vizuálisan, kikínlódtak magukból; amit szavakkal mondtak, egyidejűleg "látszott" is. Ha meg úgy érezték, hogy nem látszik eléggé, hát magyarázták a formákat, de úgy, ahogy saját magáról szélesebb körben ritkán vall az ember. A nyíltság, az önmagukkal való öröms-fájdalmas szembesülés elsődleges és a megmutatás másodlagos sikere olyan kölcsönös ösztönzéssel járt, hogy rezgett tőle a levegő. Idővel azok is megnyíltak, akik zárkóztabbak lévén, eleinte hallgattak - és ámuldoztak.

A doboz kiváló indító forma, de egyenforma, amivel senki önérzete eleve nem békélhet meg, tehát át kell alakítani. Szimmetriája az ember alaki rendjét idézi.

Szombaton Sándor Éva egyórás nyitó előadása után délelőtt és délután három csoportban folyt a munka, amelyeken az előadási forma dominált. Az előadásban, amely a "szabadfestés védelem alatt" módszerét mutatta be, festményeken keresztül kísérhettük nyomon egy-egy gyermek fejlődéstörténetét. Az előadótól hallhattuk és a kísérő filmben láthattuk, hogy a terápia vezetője egy-egy alkalommal néhány fős gyermekcsoporttal foglalkozik, egy-egy gyermek személyes problémájának feltárásába mennyi törődést, figyelmet fektet, és milyen (speciális) pszichológiai elemzéseket végez.

Sándor Éva foglalkozásán a hallgatók aktív részesei voltak a témafeldolgozásnak. Konkrét kérdések és szempontok alapján gyerek-foglalkozásokon készült filmfelvételeket elemeztek; a terápia során használt különböző (csoportonként eltérő) eszközkészletekkel ismerkedtek meg kisebb csoportokban; egy-egy eszközzel gyakorlatot is végeztek, majd a tapasztalatokat elmondták az egész csoportnak. Ez a mozzanat kétszeresen is hasznosnak bizonyult. Tartalmi ötleteket adott a normál körülmények között végzett rajzóra munkához, milyenek például a kötött rendszerű képelemek variálásával végzett vizuális nyelvi gyakorlatok, illetve mivel minden eszköz házi készítésű volt, a taneszközök egyszerű elkészítési módját is le lehetett olvasni a kártyákról, képekről. Így a konkrét témán - speciális fejlesztőtevékenységek hátrányos helyzetű gyerekeknél - túlmutató eredménnyel is beépülhetett mindez a résztvevők tanítási gyakorlatába.

Erdei Gábor művészeti foglalkozásokon készült gyermekrajzokat felsorakoztató diaképes előadást tartott. Mélyreható elemzésekben ismerhettük meg egy-egy gyermek fejlődéstörténetét (olykor kórtörténetét): a gyermeket ért negatív élmény feldolgozási folyamatát és módját képek által. A magyarázat és elemzés segítségével beleláthatunk egy-egy rajz készüléseinek folyamatába és a gyerekek alkotás közbeni gondolkodásába. A gyermekek szóbeli közléseit idézte a képelemek jelentésének megértéséhez.

Erdei Gábor egy pszichológiához és művészethez jól értő, vizuális nevelésben járatos pedagógus tapasztalatait összegezte. Elmondta, miként alakított a Cseppkő utcai iskolában a vizuális tevékenységek köré inspiráló környezetet (8x3 m-es festett függöny földi, föld alatti és égi világok képzeletével, varázstűkörrrel, a gyermekmunkák kifüggesztett sokaságával). A gyerekek bármikor dolgozhattak, az eszközök rendelkezésükre álltak; ha csoportban voltak, elegendő tér jutott a munkához mindenkinek. 3-10 éves gyerekekkel foglalkozott. Összegyűjtött munkáikat rendszerezte és fotózta. Kontrollálni akarta, amit a szakkönyvek mondanak a gyermekrajzról. Rendkívül gazdag anyagot vetített, kissé kapkodva a bőség zavarától, bár csak a kisgyermekkor spontán rajzait mutatta be. Mi is igazolódva láthattuk a szakirodalom Kárpáti Andrea által az előző nap idézett tipizáló megállapításait, ám Erdei Gábor anyagának tanúsága szerint a gyermekrajzvilág finomabb differenciálásokat is szükségessé tenne. A pszichológia boldog a t

ipizálás sikerétől, az igazi öröm a gyermekrajzok tömegének napi születésénél bábáskodó számára éppen az ellenkező: az újra meg újra születő, alig besorolható folytonos egyszerűség varázsa. Erdei Gábor szubtilis érzékenységgel interpretálta a gyermekek munkáit. Sajátos szemiotikát építget, ami remélhetőleg könyvben is olvasható s másoknak is hasznosítható lesz...

Egy másik csoportban Martin Keizer ugyancsak előadást tartott a művészeti terápia elméleti kérdéseiről. A test, a lélek és a szellem egymással és terápiás tevékenységekkel (rajz, festés, szobrászat) való kapcsolatát magyarázta egy testtájakra tagolt emberséma segítségével.

Mindkét nap minden témakifejtés gazdagon illusztrált volt. Szöveges összefoglaló rendszerezést és szemléltető képanyagot láthattunk írásvetítőn (Kárpáti Andrea), gyermekek alkotásait vetített diaképeken (Kárpáti Andrea, Erdei Gábor, Sándor Éva), gyermekeket alkotás közben és alkotásukról beszélve videofilmen (Kárpáti Andrea, Sándor Éva), előadás közben készülő táblai magyarázórajzokat (Martin Keizer, Erdei Gábor), eredeti alkotások szemléltető célú felhasználását (Martin Keizer, Sándor Éva) és eredeti taneszközöket (Sándor Éva).

A kisteremben a Sándor Éva által hozott gyermekrajz-anyag volt látható. A művészeti pedagógiai terápia keretében készültek csoportmunkában a nagyméretű festmények, köztük néhány speciális módszerrel átvett és átirított műalkotás (például Miro-és Klee-festmény gyermekadaptációja). Sándor Éva egyik előadásában bemutatta a kiállítási anyagot, és a szombati foglalkozáson elmagyarázta a festményátvételek és -átalakítások módszerét.

A nagyteremben a Pécsi Speciális Általános Iskola művészeti szakkörében hátrányos helyzetű gyermekek által készített rajzokat láthattunk, amelyeket másnapra a szakkör tanára (Fodor Ildikó) a debilitás különböző fokain álló gyerekek alkotásaival váltott fel. (A Pécsről származó anyagról, az ott folyó munkáról néhány mondatos plakát tájékoztatta a nézőt.)

Mindkét kiállítási anyag jól illusztrálta-kísérte a speciális személyiségfejlesztés témáját.

A hallgatók a 11 egységből álló éves programsorozatban jónak találták, hogy az adott témákkal is foglalkozhattak; fordított arányban szerették volna a két napot: többet hallani a vizuális ábrázolóképeség fejlődéséről, és kevesebbet a terápiás módszerekről; az általános iskolában, különösen az alsó tagozatban találkoznak olyan gyermekcsoportokkal, amelyeket a művészeti terápiával kapcsolatban az előadók bemutattak; a rajzórán semmit sem tudnak tenni a hátrányos helyzetű gyermekek érdekében: a tantervi tananyagot kell tanítani.

Augusztus

Az *augusztus végi* továbbképzésen a NAT-ot meghatározó, de a NAT végső változatában önállóan nem szereplő "Vizulis

nyelv" volt Bálványos Huba előadásának kiemelt témája. Műalkotások elemzése során mutatta be, hogyan erősíti a formát, a forma és annak kapcsolódó érzete a mű gondolatiságát. (A fekvő folt nyugalma, a függőleges figyelemfelkeltő jellege; a szakaszolás, annak olvasata: a téglalap, négyzet, kör, ellipszis, íves forma, összetett részformák...) Előadása során különböző korokból választott, különböző műfajú megoldott alkotásokon figyelhetünk meg azonosságukat és különbségeiket (osztások, súlyviszonyok, irányok, viszonylatok, sorolások, ritmus, aritmia...), amelyek a műalkotásokban és a választott gyermekrajzokon egyaránt fellelhetők.

Bálványos Huba olyan analógiákat tárt fel, amelyek meggyőzték hallgatóit, hogy ugyanazt a képi nyelvet gyakoroljuk a vizuális kultúra közvetítése során, mint amelyeket a műalkotásokban is fellelhetünk. Nagy értéke az előadónak, hogy erősíti a hallgatóban - éppen meggyőző, feloldódni tudó alkatával - a rácsodálkozás képességét, miközben a részleteket sok szempontú elemzésnek veti alá.

A bevezető előadáshoz kapcsolódóan a Budapesti Tanítóképző Főiskola három munkatársa a vizuális nyelv - grafika-festészet-plasztika - területeiről szervezett műhelymunkát. A választott forma (szőlőgyökér) asszociációkra alkalmat adó játékoságával legtisztábban a grafika számára nyújtott modellt. A kollégák kiemelték, milyen hatásos a saját rajz átrendezésében, variációiban a fénymásoló használata.

Bakos Tamás grafikus a vonal-foltképzések mellett a kreativitást, a szabad képépítés élményét erősítette hallgatóiban. Szépek lettek a tusrajzok, átirások - kiállításra méltó anyag! Az adott forma - és annak környezete színbeli megfogalmazásban is további megoldásokra adott alkalmat. (A nonfiguratív forma nem gátolta a szabad színfoltok letétét, ami tárgyas formáknál gyakori.)

Preisinger Zsuzsa irányításával jó színvonalú alkotások születtek, különösen a színkeverésben-színviszonylatokban jártas kollégák lapjain.

Kungl György szobrászművész, a Nádasy Kálmán Művészeti Iskola tanára műhelyben fénymásolt műalkotások (domborművek) plasztikai megelevenítése-áttéte volt a feladat. Többen érzékeny részletekkel mintázták az adott felületet. A fegyelmet és átgondolást igénylő munkát szívesen végezték, több hallgató élményként említi.

Bálványos Huba adott elemekkel s választható képekkel-foltokkal irányította a montázs-, kollázkészítést. A fénymásoló itt is kitérítette a megoldási lehetőségeket. Fontos, hogy az "eszköz" valóban a megoldások szolgálatába álljon. A fotómontázs-készítés kitűnő technikáját Bálványos Huba azért választotta, mert a hallgató kreativitása így feltétlenül megmozdul, az elméleti előadáson előkerült szinte minden vizuális nyelvi problémával találkozik az alkotó gyakorlatban is (képző: formátum, osztás, optikai súlyviszonyok, irányok, képi minőségviszonylatok: ellentétek, átmenetek, képi helyzetviszonylatok: sorolások, kapcsolások).

A gyakorlat rövid vetítéssel összekapcsolt bevezetéssel indult, amelyben az előadó a montázkészítés néhány alapismeretét foglalta össze: az űr szerepe; a képző több talpa; a testrészekhez kapcsolt formák; a groteszk, humoros montázs; mi lehet nyomasztó; a fekete és fehér alap; a fénymásolás szerepe a fotómontázsban.

Nem csupán a részprogramok tervezése, a műhelymunka, a közösen végzett rokon, de egyéni jegyekkel bíró feladatmegoldás jelentett értéket, hanem a személyhez szóló korrektúra tartalma és hangneme is.

A Budapesti Tanítóképző Főiskola csapatának összehangolt, felkészült munkája nagy hatással volt a hallgatókra. Úgy tervezték a feladatokat, hogy a megértés, az egyéni ötlet-gondolat, a megoldás változatossága megfelelő helyet kapjon. Kiállításra méltó, jó színvonalú anyag született. (A képépítésben, anyagismeretben járatlan résztvevők is jó szemléletű és megoldású lapokat készítettek.)

A két továbbképzési nap másik fő témája a Győri Műhely tolmácsolásában a népművészet-néprajz tanítása volt.

Borbély Károly, a Győri Apáczai Csere János Tanítóképző Főiskola docense és munkatársai: Bede Tamásné és Pongráczné Gaál Elvira pedagógiájukban a tárgyi és szellemi néprajzot vezérlő elvnek tekintik. Borbély Károly diaanyagában bemutatta, hogyan értelmezik a gyermekek a világot -hogyan inspirálja a népi kultúra és az arról szerzett élmény képépítésüket. Nagyon szép gyermekrajzok igazolták Borbély törekvését. Tanárként keresi azt az utat, "hogyan neveljük a gyermeket érzékeny, sikeressé, hogyan alakítsuk értékrendjét". A tantárgyak kapcsolatában - ahol a néprajz a vezérlő fonal építi pedagógiai programját. A Néprajzi elemek a vizuális nevelésben - A népi kultúra vizuális nyelve címmű előadása a hagyományörzés jelentőségét hangsúlyozta, és ennek szellemében a néprajz felhasználásának lehetőségeit taglalta a vizuális nevelésben. Borbély Károly szerint a rajztanár munkája "lélekformálás", ezért hangsúlyozott felelőssége van a népi kultúra, hagyományok átszármasztásában, és egyben óriási lehetősége nyílik a népi kultúra nyelvezetének megismertetésére, megszerettetésére és eszközszintű használatának kialakulásával a tanulók nemzeti identitásának erősítésére.

Pongráczné Gaál Elvira - mint Barsi Ernő néprajzkutató zenetanár növendéke - a hagyományörzés feladatát tűzte ki célul maga elé, valamennyi tantárgyban a néprajz hangsúlyát valvalla.

A bemutatott gyermekmunkák a két utóbbi előadó szemléltetésében sajnos nem voltak összhangban a szándékkal. Éppen a vizuális nyelv s az eszközök használatában, az őszinte kifejezésben volt gyenge. A téma volt tetten érhető, nem a szemlélet.

Szeptember

A szeptemberi továbbképzés két napja a műelemzés elméleti és gyakorlati területeit érintette, a Nemzeti alaptantervvel összefüggésben.

A továbbképzés résztvevői már a kezdetekkor kézhez kapták Sándor Zsuzsa műelemzéséről szóló írását, hasonló szellemben született *Ábrázolás és művészet* című tankönyvét.

A továbbképzési részművek eddigi feldolgozása során (mint építészet, tárgyformálás, fotó-, film-, vizuális nyelv, népművészet...) más-más megközelítésben ugyan, de hangsúlyosan jelen volt a műalkotás mint példa, s a műelemzés gyakorlata. Így ezt a szeptemberi alkalmat a választott témában összegzésnek is tekinthetjük.

Sándor Zsuzsa előadásában feldolgozott általános kérdéseket; a NAT-követelmények és a tantárgyi tantervek műelemző tartalmait; a műelemzési változatok általános módszertani kérdéseit; ismertette a személyes programozási lehetőségeket. A jól felépített, tartalmas, aktualitása miatt is segítő szándékú (a NAT bevezetéséhez kapcsolódó tervező munkához adott hasznosítható ismereteket) előadás közben kivételes élményekre is módunk nyílt. Amíg a kép-zene a Biblia irodalmi, a vers-kép-szobor; életmű-sors együtthatására mutatott példát, a hallgatók mély, emberi érzéseket élhettek át.

Az előadáshoz társuló gyakorlatokat gyakorlatvezetők személyisége, asokirányú közelítés - ezzel együtt a résztvevők érdeklődése, előzetes munkássága tette gazdaggá. Sándor Zsuzsa gyakorlatvezetőként mintákat adott a könyv-írásvetítő-fólia használatára, a műelemzés technikai megoldására. A résztvevők olyan műveket is kerestek az Ábrázolás és művészet című tankönyvből, amelyek adott tananyagok megértésében, feldolgozásában szolgálnak mintául. Az életkor és az adott életkorban ajánlható művek összefüggését is átgondolták. Egyetértettek abban, hogy a fogalmak körülírása még a lexikonokban is gyakran pontatlan (például a "műfaj" jelölése). Tisztázták a grafika műfajainak jellegét, anyagát, technológiáját. Közösen megtekintett műelemző óra (a Comenius Tanítóképző Főiskola Gyakorló Általános Iskolájában felvett videofelvétel) szolgáltatott vitaalapot poroszos módszereivel, a verbális közlés túlzott arányával. Öröndetes, hogy a továbbképzés résztvevői jó szellemű konzultáció során kritikusan, a helyes utat megjelölő elképzeléseikkel "igazították" ki a látottakat.

Szentirmay László (Comenius Tanítóképző Főiskola, Sárospatak) - szinte az augusztusi foglalkozásoknál hiányolt "jeltartalom"kiegészítéseként - a népművészet-néprajz területeit választotta műelemző forrásként. Arra készítette hallgatóit, keressék a kapcsolatot az organikus világgal, és szoktassák a gyerekeket is arra, hogy "menjenek utána a dolgoknak". A helyi értékek ismeretét, beépítését, a tantárgyközi kapcsolatok kimunkálását tartja helyes útnak. Szakirodalmat ajánlott a jeltartalmak megértésére, diaanyagában mintákat adott a tárgyak üzenetének fogadására. Óraterv közös kidolgozásával pontosították a csoport résztvevői, hogy egy adott témában hogyan épüljön fel az óra íve; mit adjunk át az adott életkorban; hogyan kapcsoljuk be a társművészeteket?

A zalaiai személyes tanári tapasztalatai, érdeklődése segítette a közös tervezést. A kollégák itt is (s valamennyi csoportban) őszintén, az igazmondás érzékenységével nyilatkoztak meg. A tanítók tervezőmunkájukban még tudatosabban kapcsolják azokat a műveltségtartalmakat, amelyek az örökség átmentését szolgálják.

Kárpáti Andrea foglalkozásán az elméleti ismeretnyújtás és a gyakorlatot erősítő módszerek számbavétele adott jelentős segítséget a továbbképzés résztvevőinek. Ismertette a műelemzés tanításában végzett kísérletek eredményeit: foglalkoztak a módszerek hatékonyságával: a múzeumi környezetben látott eredeti mű, a kézbe vehető, a diafilmen megismert alkotások, a könyv és a verbális közlés útján feldolgozott művek elemzésének lehetőségeivel, maradandóságával; a korszakoként változó közélettel (például előbb a téma, majd a tér-forma-szín tagolás...).

A választott témához kapcsolódóan Kárpáti Andrea mintákat ajánlott a képességfejlesztés lehetséges változataira. Így: a vizuális ábrázoló képesség; a műalkotás mint tárgy, a műalkotás mint történelmi produktum elemzésének képessége került feldolgozásra. Irodalmi ajánlással, választott művek "mintaelemzéseivel" adott fogódzókat, utakat a műalkotások megismertetéséhez és befogadásához, a mindennapok gyakorlatához.

Deszpot Gabriella pedagógiai programját a tárgyformálás-médianevelés kapcsán már megismerhették a kollégák. Ennek szerves része a műelemzés, az adott korszakok sokirányú és elmélyült feldolgozása. A művészettörténeti ismeretekhez életmód-szokások-a mindennapok tárgyainak, azok díszítéseinek, jelentéstartalmuknak elemzése kapcsolódik.

Az előadó Művészet és élet című feladatgyűjteményének bemutatásakor az őskor, ókor, középkor témáiból ragadott ki részleteket. (Többen jelezték elismerésüket a gyakorlatok hasznát, tartalmának és hangvételének értékeit illetően.)

A megkérdezettek úgy értékelték, hogy a szeptemberi két nap

szemléletben (69%-uk),
értelmezésben (56%-uk),
módszerekben (72%-uk)

jelentett számukra előrelépést. Szinte minden hallgató elismeréssel szólt a program e szakaszáról, a hozzá közel álló előadóról, területről, módszerről. Sokan megerősítést nyertek, s ezután bátrabban és átfogóbban kívánnak a műelemzés területeivel foglalkozni tanítási gyakorlatukban.

Október

Az *októberi* továbbképzés témája a *kortárs képzőművészet* volt. Fontos, hogy a jelenkorral kiemelten foglalkozunk, hiszen még szakirányú képzésük során is kevés tanító-tanár jut el ennek a szakaszhoz értő feldolgozásához - s a településükön, a megyeszékhelyen látott kiállítások is ritkán teremtenek alkalmat erre a találkozásra. Ugyanakkor törekedniük kell a vizuális nyelvet úgy gyakoroltatni, hogy diákjaik saját tevékenységükön keresztül váljanak fogékonnyá a koruk művészetének befogadására.

Szoboszlai János művészettörténész, a dunaújvárosi Kortárs Művészeti Intézet igazgatója tartott elismerésre méltó bevezető előadást e témában. Ismertette intézményének történetét és törekvéseit, kapcsolatait. Bemutatta a kortárs művészet kérdéseit: a művészet és a közönség viszonyát (hogyan befolyásol az ízlés, a tanultság, a szemlélő egész személyisége); mit gondolnak a művészet "értéséről, megértéséről"(a régi értékrend szerint a forma felismerését); az alkotói szándék - a mű és a befogadó közötti kapcsolatot; a műalkotás intézményes kereteit, komplexitását, a korszakoként jelentkező változásokat (1910-ben a képzőművészet "lemond a szépségről", a hatvanas években "lemond a képről"). Foglalkozott a XX. század új jelenségeivel - a

test jelenléte, a médiában megjelenő formája, az elektronikus tér, a filmkép... - és azzal is, hogy az intézményes keret segíti-e a tárgyat művé válni; mi a művész és a filozófia, művészettörténet viszonya. Sindy Schermenn és Szépfalvi Ágnes műveinek elemzésével tette érzékletessé a látvány mögötti gondolatot. A kortárs művészetelmélet és a kritika; a művészet és a hatalom; a politika és a művészet kapcsolatait a legújabb korban történetileg is követte.

A *gyakorlatok* közül Gyimesi Zsuzsa múzeumpedagógus foglalkozása jelentett nagy élményt. Nyitottsága felszabadító hatással volt a zalai pedagógusokra részvételükben, megnyilatkozásaikban.

A foglalkozások tartalma: tárgyhelyezés, tárgyválasztás. A személyes használati tárgy - jellegtelen holmi - egyszer csak értékessé válik: tulajdonosa különböző okokból kötődik hozzá. Az ember látszólag véletlenül, mégis megalapozottan dönt egy tárgy kiemelése, választása mellett. "Beszélni kell róla" - ahhoz, hogy többet tudjunk meg önmagunkról, egymásról. Kiderült, hogy a dolgok használati értékén kívül mennyi minden befolyásolhat bennünket: hogyan jutottunk hozzá, az emlékek, anyagok, asszociációk... Majd Gyimesi Zsuzsa a kiállításrendezésről beszélt: hogyan lehet interaktív, élményszerű egy kiállítás? A csoportok átfogó szempontokat kerestek, szellemes megoldásokat találtak, sok játékos elemmel (vers, előadás, közös ének...). Az előadó konkrét segítséget adott a műalkotások elemzéséhez, a többféle közelítéshez, a múzeumok működésének megértéséhez. Tájékoztatót a múzeumpedagógia szolgáltató funkcióiról, irodalmáról. A múzeumpedagógiai oktatási funkcióinak ismertetése során mintákat ajánlott: például

- ul egy adott mű, festmény melyik korosztálynak szól; feladatlap a mű feldolgozására; jelenet rekonstruálása a kép alapján; tevékenységek a festményhez kapcsolódóan; hagyományos rajzóra a kiállítóteremben.

A közös beszélgetés során kiderült, a résztvevők is hasonlóan vélekednek a múzeumi anyag élővé tételéről - ehhez sok személyes élményt és ismeretet kaptak az előadótól.

Szabics Ágnes képzőművész, a Múcsarnok munkatársa maga is fiatal képzőművész. Pedagógiai tevékenysége nagyrészt kapcsolódik a továbbképzés témájához. Munkásságát két területen ismerhettük meg: Budapesten, a Múcsarnokban vasárnap délelőttönként szinte állandóan változó gyermekcsoportokkal dolgozik. Ez segíti a kísérő szülők tárlatlátogatását, ugyanakkor ötleteivel bővíti a gyerekek vizuális kifejezési eszköztárát, gyarapítja anyagismeretüket. A környezet adta lehetőségeket is beépíti a feladatok tervezésébe (például Hősök tere, Állatkert, saját múzeum, saját vízi múzeum). A programban a képépítés, plasztika, tárgyformálás, térrendezés egyaránt helyet kapott. Az előadó tárlatvezetést is szervez iskoláknak - e foglalkozásokon esetenként a műalkotás létrehozásának élményét is megélik a résztvevők.

Szabics Ágnesnek a Gyík Műhely munkatársaként is alkalmá nyílik folyamatos, hosszú távú programok megvalósítására. A nagy múltú kör, mely Szabados Árpád, Szemadám György, Sinkó István nevéhez kapcsolódik, kiemelkedik a hazai múzeumpedagógiai törekvések közül. A kanizsai továbbképzésen bemutatott anyag elsősorban a választás, alkotás szabadságával, a megoldások sokszínűségével ragadta meg a hallgatókat. A feladatok nem csupán a hagyományos képzőművészet területeihez kötődnek, hanem a társművészetek között is kapcsolatot teremtenek (irodalom, hangszerkészítés...). A gyakorlatban az iskolák ennek a folyamatnak a gondolkodásmódját hasznosíthatják, de csak az anyag-és eszközellátás sokkal szerényebb keretei között.

Deszpot Gabriella közkívánatra harmadszor visszatérő előadója a továbbképzési sorozatnak. Kitűnő felkészültsége, gazdag ötlettára és a tanítási gyakorlatában tetten érhető visszaigazolás minden alkalommal új tanári arculatát mutatta. Írásos összefoglalója jó áttekintést adott a legfontosabb művészeti mozgalmakról a századfordulótól napjainkig. Pontosította a mozgalmak megjelölésének eredetét, lényegi vonásait, főbb képviselőit. Bőséges irodalmat ajánlott művészettörténeti összefoglalók, műelemzés témakörében megjelent kiadványokról, a műelemzés tanításáról, stílusokról, korszakokról, lexikonokról, műhelysorozatokról.

Marcel Duchamp: *Ready-made* -ek - a művész által kiválasztott mindennapi tárgyak műtárggyá emelésével foglalkoztak a csoport tagjai. Hasonló feladatot kaptak: készítsenek ready-made-et. (Válasszanak egy mindennapi, talált tárgyat, állítsák ki posztamenten, lássák el címmel.) A résztvevők nagy találékonysággal válogattak és rendeztek be a folyosó terén igazi kiállítást. A labirintusszerű belső térrészletek, otthagyt tárgyak is szándékos tervezést sejtettek. A kiállított tárgyakat "kisorsolt" műelemzők értékelték: a szerzővel egyeztetették érzéseiket, a tárgy (tárgycsoport) hatását, a látvány alapján született gondolataikat.

Mindennapjaink része a reklám: az utcaképben, a médiában egyaránt. Deszpot Gabriella reklámanyagából választott művek bemutatása kapcsán az irány, szín, könnyedség, az erő megjelenését, a hatalom, a politikai szándék jelenlétét egyeztetette a mentális fogalom vizuális képével. A képek igazolták, mennyire tudatos az óriás posztterek kompozíciója, képelemeinek válogatása. A gyakorlatok nem csupán a rajztanári munka ötlettárát gazdagították, hanem segítették a résztvevőket a környezet tudatos felfogására, képessé téve őket saját gondolatuk kifejezésére.

November

A Soros Alapítvány vizuális program novemberi befejező előadás-és gyakorlatsorozatán az egri Eszterházy Károly Tanárképző Főiskola Vizuális Nevelési Tanszéke mutatkozott be.

Nagy B. István, a tanszékvezető ismertette főiskolájának 1991-től vállalt új útját - a kétszakos képzés helyett vizuális kommunikáció szak indítását. A rajztanárok hátrányos helyzete: a hátrányos pedagógiai lehetőségek és a korlátozott saját alkotómunka miatt szándékoztak olyan képzést nyújtani, ahol a két név - egy szakon belül, több területen, egyféle képességet fejleszt. A tíz-tizenkét éves túljelentkezés alapján ez a szak az egri főiskola egyik sikeres kezdeményezése. A vizuális és média területek kapcsolása szerepel törekvéseikben (a kultúra ősideje óta a multimédiáig...). "A kommunikáció elnevezés nem csupán reklám, valóban a kor ökológiában megfogalmazódó lényegét - mélységét keresik." Nagy B. István diaanyaga arra mutatott példákat, hogy a szinten tárgykörön belül milyen a személyiség megjelenése; értékeli az eredményen túl a befektetett szándék-munka-akarás jelenlétét is; választott témakörök, kompozíciós gyakorlataik: például a vízszintes, függőleges megjelenítése, a férfi és a nő (irodalmi élmény helyett inkább a zenét választják motiváló indításként). "Együtt kell érezni a festékkel!" - s ehhez keresik a megfelelő anyagot, hordozót. Az előadó a tojástempera, kazeintempera, akril festékeket ajánlotta fejleszhető alkotások létrehozásához.

Fontosnak tartja - festőként, tanárként egyaránt -, hogy a többrétegű felvitelben, az anyag lehetőségeit tudatosan kiaknázva szülessenek a munkák.

A továbbképzés résztvevőit a zene emelte a tárgyiasság feletti szférákba. A felépítésben, a hangulatban, az érzelmi telítettségben jelentkezett ez a hatás. Az előadás-előadó - az egri törekvés - legfőbb üzenete, hogy a pedagógusoknak önmaguk megismerésére és a megmutatkozás szabadságára kell nevelniük tanítványaikat.

Nagy B. István újszerű, útkereső képzési programjuk bemutatásával nagyon fontosat mondott el a valódi, mély, sablonok nélküli vizuális kommunikációról, valamint arról, milyen módon hívhatjuk elő az ilyenfajta kommunikációt neveltjeinkből. Előadásának fő értéke a szemléletformálás volt.

Földi Péter festészetét a továbbképzés résztvevői már ismerték. Ezért is várták fokozott érdeklődéssel. Földi Péter vetített képes foglalkozása a gyermekrajzok kommunikációs tartalmát tárta fel, egyben bemutatta a gyermekrajz kommunikációjának fejlődését. Rhoda Kellog vizsgálatait és felismerései nyomán mutatta be a gyermekrajz építkezését az alapfirkákból, "kombinátumokból" és "aggregátumokból", aminek eredménye a kommunikáció alapja, a jelképrendszer. Igazolta, hogy a kisgyerek a dolgok lényegét képes megérteni és kifejezni. Szuggesztíven interpretálta a kommunikáció gyermekrajzokon megjelenő jelképét, kommunikatív tartalmát, és rámutatott a népművészet jelképrendszere és a gyermeki jelképek párhuzamaira.

Mindezt óvodás és 1-4. osztályos munkákkal szemléltette: a jelek képépítő elemek; az elrendezésükben is jelenlévő hangsúly, közlés, üzenet; a rajztanárnak is értenie kell ezek olvasatához.

Több mint másfél évtizedes általános iskolai rajztanári tapasztalat, tudatos gyűjtőmunka igazolta az elmondottakat. Földi Péter jelenleg az egri Eszterházy Károly Tanárképző Főiskola tanára, a módszertan területein. A hallgatóknak alkalmuk nyílt alázatot tanulni ettől a kivételes embertől: a műalkotással szemben "hat a kép általam és bennem". Földi Péter hisz abban, hogy a világ alakítható, változtatható és a művekben megmutatható. Az ábrázolás szándéka: vizuális jelek szintjén gondolkodni, és nem leképezni.

Sinkó István, a Gyík Műhely vezetője maga is képzőművész. A múzeumpedagógia törekvéseinek fontos képviselője, aki a gyermekfoglalkozásokkal is törekszik a kor művészetének megértetésére. "Minden kortárs művészet, ami e korban születik" vallja, s az iskolában születő műveket is ide sorolja.

Gyakorlatában példákat mutatott törekvéseire, hogyan alkothatunk rokon szemléletben, a játékosság örömét is megélve: a kollégák szendvicsdiát készítettek (apró színfoltok, gesztusok, különböző anyagok diakeretbe illesztve); a kivetített foltok az arányváltozással az esetlegesség, a véletlenek szépségével hatnak; fénymásoló segítségével különböző formák, tárgyak, elmozduló testrészek (kéz, fej...) is kompozíciós rendbe sorakoztathatók.

A műalkotás reprodukciójába is beavatkozhat a résztvevő - kiegészítheti, "meghúzza"-, arányait változtatja. Az alkotás-változtatás átélésére nyílt mód. Ugyanakkor a képi eredmény elemzése is formáló hatású. Itt is annak lehettünk tanúi, hogy a kollégák nyitottak, véleményformálásuk pontos, őszinte.

A foglalkozás kapcsolódott a Soros-program más alkalmainak témáihoz és tevékenységeihez (Bálványos Huba és munkatársainak kollázsai, képépítései, Deszpot Gabriella foglalkozása).

Molnár Jaquelin az animációs film gyakorlatával ismertette meg a mozgóképkultúra-médiaismerettel behatóbban foglalkozni kívánó kollégákat, akik 10 fős csoportokban filmesíthették meg gondolataikat-terveiket. Az előadó animációs filmeket is bemutatott, az animálás lehetőségeire nyújtva példát. Gyakorlatában tárgyanimációt oldott meg a résztvevőkkel, 2 kamerával, 2 csoportban, előgyakorlatokat végezve. A mozgásfázisokat megválasztva rövid történetet gondoltak ki. (Ilyenek például csiga rajzeszközökből, két doboz zsírkréta "elindul, süni formálódik" belőle.)

A hallgatók több előadásban, kapcsolódó gyakorlatban kerültek közelebb az új NAT-tartalmakhoz, a mozgóképkultúra-médiaismeret területeihez. Hiányzott volna a sorból ez a gyakorlat: sikeres, alkotó légkörű, jó hangulatú volt. A hallgatók tartózkodása az új területtől feloldódott, megélték az újat teremtés örömét, megismerhették az eszközök összehangolt használatát.

December

A decemberi foglalkozáson nem hangzottak el előadások, és nem voltak módszertani bemutatók. Tizenegy tanár - Bodóczy István, Bodor Katalin, Deszpot Gabriella, Erdei Gábor, Martin Ferenc, Preisinger Zsuzsa, Rézművesné Nagy Ildikó, Sándor Éva, Sándor Zsuzsa, Szentirmay László, Tóth Tibor - 8-10 fős kiscsoportokban konzultációkat tartott. Az utolsó találkozó a hallgatók felkészülését segítette a záróvizsgára, záródolgozat megírására. Ők választhatták meg azt a négy oktatót, akinek a csoportjában péntek és szombat délelőtt-délután dolgoztak, kérdéseikre választ, megoldási javaslatokat kaptak.

Központi téma: a tantervkészítés, tananyag, óravázlat a NAT szellemében.

A búcsú nehéz volt.

A MŰVÉSZTELEPRŐL

A fordulópont a kapcsolatokban és a munkához, tanuláshoz való viszonyban egyaránt a június végi művésztelepen állt be. Ekkor már mögöttünk volt hat találkozás, közös két-két napos munka.

A művésztelepen a hallgatók fele vett részt, benyomásom szerint az aktívabb, mozgékonyabb fele. A 45-50 Zala megyei pedagógussal az Etyeki Műhely öt tagja foglalkozott Balatonmárián, a MOL-üdülőben. Kényelmes körülmények közt aludtunk, étkeztünk, s ami ennél is fontosabb: optimálisak voltak a munkakörülmények. A technikai felszerelést és anyagigényt előzetesen biztosítottuk, de az elfogyott anyagot kétszer is pótolni kellett Keszthelyről, ami bizonyítja, milyen intenzív munka folyt a művésztelepen.

Eredetileg azt terveztük, hogy délelőtt 9-től 12-ig, délután 3-tól 6-ig lesz közös munka, este pedig - az egyetlen kötött diavetítéses előadást kivéve - beszélgetés, pihenés. A valóság megcáfolta elképzeléseinket. A hallgatók zöme már hajnali 5-6 órakor munkához látott, és éjjel 1-ig, 2-ig dolgozott. A legtöbben egyszer sem fürödtek meg a Balatonban (5 percnyire volt tőlünk), sajnálták rá az időt.

Az Etyeki Műhelyből Csókos Györgyi textiles, Lucza Donna keramikus, Nagy Bertalan fafaragó, Nagy Fülöp játékkészítő és dr. Menyhátrné dr. Tamás Katalin nemezkészítő vett részt a művésztelep munkájában. A siker kulcsa személyiségükben és szemléletükben rejlik. Úgy tanítottak, mintha csak önmaguknak dolgoznának, önmaguk kedvéért készítenék a tárgyakat, s a munkafolyamat közben hangosan gondolkodnának. Közvetlenek, kedvesek, egyszerűek, természeteseek voltak. Mintha nem is elismert, itthon és külföldön számon tartott, sokat kiállító művészek, kézműves mesterek volnának, hanem egyivásúak hallgatóikkal. Ez a magától értetődő tolerancia, liberalizmus, mások és a munka iránti tisztelet sugárzott az öt művész-tanár személyéből, munkaerőkölcseiből és szemléletéből, s hatotta át a művésztelep szellemét.

Egyszerre tanították az ősi kézműves technikákat és a modern, avantgárd művészet formanyelvét, magyar és európai közös vizuális alapelemeket, múlt-jelen-jövő elválaszthatatlanságát, hagyományokat és a modernizáció szükségszerűségét. Ez a szellem elsődlegesen Csókos Györgyitől ered, aki nem ellentétet lát a mai számítógépes kultúra és az archaikus kultúrák között, hanem a közöset látja és látatja meg bennük.

Minden bizonnyal az etyeki tanárok, a közös munka, a sok jó együttlét eredményezte, hogy a művésztelep záróestje nem várt fordulatot hozott. (A hallgatók kitüntető oklevéllel s egy hatalmas, emeletes tortával köszönték meg az Etyeki Műhely tagjainak jelenlétüket és mindazt, amit tőlük tanultak.)

A táborúttól az éhes szünyogok beúztak bennünket a közös nagyterembe. A művésztelepi résztvevők több mint fele maradt még együtt órákon át: körben ültünk, mindenki elmondta magáról, amit fontosnak tartott elmondani a többieknek. Eközben hangzott el, hogy jó volna együtt maradni: kár, hogy már csak öt alkalom lesz a találkozássra. Úgy emlékszem, a "keszthelyi csoport" mondta ki, amit mások is próbáltak megfogalmazni: hozzunk létre alapítványt vagy egyesületet, hogy legyen kerete a további együttléteknél, teremtjük meg az együttes továbbtanulást, együttmaradás lehetőségét.

A HÍD DUNÁNTÚLI VIZUÁLIS MŰHELY KANIZSA EGYESÜLETRŐL

Az igény és az ötlet június végén fogalmazódott meg. A résztvevők a "keszthelyiek" (hévíziei és egy zalaapáti tanárnő is tartozik hozzájuk). Némi regionalitás a kapcsolatok alakulásában mindvégig érezhető volt. Az étkezéseknél és a szálláshelyeken is együtt maradtak a "keszthelyiek", a lenti és lovászi körzetbeliek, a zalaegerszegiek, a nagykanizsaiak. Ez utóbbi számított "centrumnak" a program helyszíne miatt és a többiek "vidékiek", a kis falvakból jöttek a "periferikus" helyzetűeknek) javaslatából az egyesület létrehozását szavazták meg.

1997. szeptember 13-án szombaton délelőtt találkoztunk Nagykanizsán a MOL Vendégházban. A balatonmáriai művésztelep résztvevőinek mintegy 60%-a jött el az alakuló ülésre. 29-en létrehoztuk a Híd Dunántúli Vizuális Műhely Kanizsa Egyesületet: azaz a Soros Alapítvány Közoktatási programjának Vizuális nevelés továbbképzésében részt vevő Zala megyei pedagógusok egynegyede tartotta fontosnak már a kurzus félidejében, hogy továbbiakban is együtt maradjon, dolgozzon, képezze tovább magát a többiekkel. (November közepére az Egyesület taglétszáma megduplázódott, a hallgatók fele azonosult az alapító tagok által kidolgozott programmal.)

Ehhez hozzájárult a művésztelepi tárgyakból készült kiállítások sikere is. A Kanizsa Napok keretében még szeptemberben láthatók voltak a tárgyak az új nagykanizsai kiállítóhelyiségben (az ún. Kiskastélyban, melyet az önkormányzat állíttatott helyre). November 21-én pedig a Batthyány Gimnáziumban Stampler Lajos művész-tanár rendezésében a művésztelep szelleméhez méltó kiállítás nyílt meg.

Az Egyesület létrejöttében - a tanfolyam sikerében is - jelentős szerepet játszik a rajztanárok iskolán belüli helyzete, vagyis az, hogy az iskolai hierarchia legalsó helyre kerülnek el - saját megítélésük szerint legfeljebb az énektanárok vannak náluk is rosszabb pozícióban. Azok, akik a rajz mellett matematikát, idegen nyelvet tanítanak, jobb helyzetben vannak: ők a pedagógusok szerint a hierarchia csúcsán állnak, nekik a legnagyobb tekintélyük. (A legaktívabbnak bizonyuló tanár-hallgatók, akik a CD-ROM-készítéshez is jelentkeztek: a rajz mellett matematika, idegen nyelv, illetve földrajz szakosok.) A továbbképző tanfolyamot is fórumnak tekintették, ahol találkozhatnak egymással, kicserélhetik tapasztalataikat, új információkhoz jutnak (pl. pályázati lehetőségek), megismerkedhetnek egymás módszereivel, anyagaival, egyáltalán: beszélgethetnek egymással. Az Egyesület egyik fő célja épp ez: az együttléteknél lehetőségén, információcserén, továbbképzésen keresztül javítani akarták pozíciójukat az iskolai pedagógusközösségben, és a kényszerű órácsökkentések ellenére megtalálni selfogadhatni azt a szerepkört, amit már nem rajztanárként, hanem vizuális kultúra tanárként betölthetnek.

(Az Egyesület 1998 januárjától júniusig kortárs képzőművészeti előadásokat, kézműves foglalkozásokat, a Balaton témájában gyermekrajzversenyeket rendezett.)

A VISSZAJELZÉSEKRŐL

Ahogy többen is fogalmazták a hallgatók közül: "ez nem egy szocreál továbbképzés". Nemcsak a körülményekre, környezetre (véccépapírtól az ebéd minőségén át a technikai feltételekig) figyeltünk folyamatosan, hanem a résztvevők igényeire, problémáira is. Minden foglalkozás végén, szombaton délután kérdőívet töltöttünk ki a hallgatókkal (többnyire névtelenül, de kétszer adattlapot, névvel azonosíthatóan), melyben az épp aktuális kétnapos képzésre, az oktatókra, a módszertani anyagok használhatóságára, a hiányosságokra, a pozitívumokra és negatívumokra kérdeztünk rá. A kérdőívet nem volt kötelező kitölteni, mégis mindannyiszor 95% fölött tartották fontosnak, hogy válaszoljanak kérdéseinkre. A kérdőívet Rézművesné Nagy Ildikó állította össze, majd együtt - az alapcsapat: dr. Éberling Györgyné, Jármái Gáborné, Rajkó Andrea, Stamler Lajos és természetesen Rézművesné - véglegesítettük, néhányszor Harcos Andrea és Darits Ágnes is kontrollálta. Igyekeztünk a kérdőívekben felvetett problémákra, javaslatokra, kérdésekre azonnal reagálni. Eredetileg például péntek és szombat délelőttre előadásokat terveztünk. A harmadik alkalomra meggyőződhattünk róla, hogy ez sok. Szerencsésebb, ha csak péntek délelőtt tartunk előadást, a többi időpontban pedig gyakorlati foglalkozásokat, módszertani bemutatókat. Vagy: októberben még pénteken 15 órától 20 óráig tartottuk a foglalkozást. Sok hallgató a korai sötétedésre, őszi fáradtságra hivatkozva kérte, hogy korábban fejezzük be a munkát, s ezért októberben-novemberben 19 óráig tartottak az órák. Vagy: két tanárnak (Bodóczky Istvánnak s Deszpot Gabriellának) akkora sikere volt, hogy közkívánatra még kétszer meghívtuk őket (annál is inkább, mert több témához is értettek, s így a tervezett kettő helyett háromszor, illetve a decemberi vizsga-előkészítő foglalkozásokat tekintve négyszer is találkoztak a hallgatókkal. A hallgatók a visszatérő tanárokat és az újakat egyaránt igényelték).

Némileg még a programot is módosítottuk a hallgatók igénye szerint, több filmes, videós gyakorlatot iktatva közbe. De nemcsak a programot kezeltük rugalmasan. Abból indultunk ki, hogy a tréningeknek, előadásoknak, gyakorlatoknak, csoportos foglalkozásoknak, módszertani bemutatóknak igen magas színvonalon kell zajlaniuk - bármelyik nyugati vagy hazai egyetemi képzés szintjén! -, a kilencvenes évek szellemének, szemléletének megfelelően, és ugyanakkor messzemenően figyelembe venniük a realitásokat, a helyi adottságokat. Bár Zala megye persze Európában van, de az iskolák technikai felszereltsége, vizuális alapellátottsága áll az optimálistól (Molnár Jacqueline animációs gyakorlata azért aratott sikert, mert szinte a semmiből - papír, vízfesték, spárga, drót, textilmaradékok, gyufaszál stb. - készített filmet egy öreg Orion tévéképernyő s egy kölcsönzött videokamera segítségével. Videokamerát 1998-tól a HÍD Egyesülettől is lehet kölcsönözni.)

Fontos célkitűzésünk volt, hogy az emberek, hallgatók és oktatók egyaránt jól érezzék magukat. (Az előadásokhoz például először hosszú asztalokkal rendeztük be a termet. A hallgatók nem szerették, inkább csak székeket kértek, s ilyben jegyzeteltek: az előadáshoz kapcsolódó dia-és filmvetítéseket jobban szerették szemből nézni. Noha meg voltunk győződve róla, hogy jobb az eredeti elképzelés, már a harmadik alkalomra kívánság szerint átrendeztük a termet.)

A családi egészségügyi okokból történő hiányzásokat messzemenően figyelembe vettük. Senki nem élt vissza ezzel, sőt: orvosi igazolást hoztak.

A megengedő, elfogadó, a hallgatókra koncentráló légkör igen sok pozitívumot, bár negatívumokat is hozott: arányaiban azonban inkább a pozitívumok a döntők. Az ebédek és vacsorák, szünetek közbeni beszélgetésekben elhangzottakból idézek: "Évek óta nem vesznek emberszámba. Most végre én is vagyok valaki"(ötven feletti városi férfi). "Azért jelentkeztem, mert semmi tekintélyem, megélhetési gondjaim vannak, titokban járunk a feleségemmel idegen falvakba piacozni. Nem gondolkodom, nem olvasok. Már rég nem vagyok tanár, pedig tanítok"(nyugdíjkorhatár közeli, falusi férfi). "Én még életemben nem ebédeltem étteremben. Más embernek érzem magam"(ötven körüli városi nő). "Engem mindig mindenütt hülyének néznek, most először nem"(huszonéves falusi férfi, akinek kevés volt egy adag étel: attól, hogy dupla adagot kapott, abbahagyta az állandó morgást, és igen értelmes, érdekes kérdéseket tett fel). Ennyi talán elég is.

Konfliktus az egy év alatt egyetlenegyszer alakult ki: a nyári tábor előtt néhányan felvetették, miért nincs évközben is dolgozat, néhányan pedig a kapott könyvekről kértek volna visszajelzést. Év elején csupán a záródolgozatról beszélünk, így a hallgatók kb. egyharmada elégedetlenkedve fogadta a közös döntést: írjanak a nyári szünetben egy dolgozatot és recenziót egy kiválasztott könyvről. Az elégedetlenek szerintem jogosan hivatkoztak arra, hogy ez nem volt benne a megállapodásban. Végül - ha egy hónap késéssel is - mindenkinek elkészült a dolgozata. Kb. egyharmaduk kiemelkedő munkának bizonyult, akár záródolgozatnak is elfogadható (s egyetemi tapasztalataim szerint többségük - némi kiegészítésekkel - akár szakdolgozatnak is): másik harmaduk tisztességes munka volt, a harmadik harmad viszont gyenge, elfogadhatatlan. Összegzőmben csak a kiemelkedő dolgozatokról beszéltem, és azok szerzőit neveztem meg. A legnehezebb egyébként annak beláttatása volt, hogy

nekik maguknak kell eldönteniük, mit választanak, ak dolgozattémául, és hogyan oldják meg. Csak a kiindulópontot mondtam meg: abból válasszanak ki valamit, amit közösen feldolgoztunk, és azt mutassák be, hogyan tudják hasznosítani a saját munkájukban.

Többen azt szerették volna kikényszeríteni, adjak konkrét feladatot, jelöljem ki pontosan a kereteket. Nem volt könnyű megértetnem, hogy az egyéves továbbképzés szelleméhez, céljához az is hozzátartozik, hogy ők tudjanak dönteni, választani, önállóan megoldani valamit. A kreativitásukra és önállóságukra hivatkoztam. Ez volt az egyetlen alkalom, amikor egy órát el kellett venni a foglalkozásokból, hogy együtt, nagycsoportszerűen megvitassuk a problémát. Durva és éles, indulatos mondatok is előjöttek (ez szeptemberben volt), s végül egyetértésben, sőt: jókedvűen váltunk el. (Egy falusi tanárnő ennek hatására szembeszállt az igazgatójával, s attól tartott, hogy kirúgják. Az igazgató a következő tanári értekezleten elismerte, hogy neki volt igaza.)

A kérdőíveket havonta Rézművesné Nagy Ildikó összesítette, s az összesítéseket Rajkó Andrea és Harcos Andrea dolgozta fel. Az első hónapokban ugyanők magnós riportokat is készítettek. A válaszokból kiderült, hogy a gyakorlati munkák, hasznosítható ötletek, módszertani bemutatók mellett igen fontos a tanár személyisége, ahogyan beszél, ahogyan átadja az ismereteket. A különösen rokonszenvesnek tartott előadókról írják a Zala megyei pedagógusok: "A szellemi szabadság érzetősége miatt"tetszett, "hittel és hihetetlen tájékozottsággal bíró szuggesztív előadó", "tetszett... (a tanár neve) személyisége, megközelítése", "a résztvevők partnerek!"(csoportos beszélgetések a filmről), "tetszett "a közvetlen kapcsolat lehetősége neves szakemberekkel", (a tanár) "oldott hangulatot tudott teremteni", "az előadó személye is meghatározó abban, hogy tetszik valami".

Kifejezetten sikere volt a hazai és nemzetközi szaktekinélyű dr. Meggyesi Tamás négyórás, igen magas színvonalú előadásának a professzor közvetlen stílusa, beszédmódja, kivételesen művelt, emberséges megközelítésmódja miatt (az előkészületek során voltak - nem is kevesen -, akik kételyüknek adtak hangot: a vidéki rajztanároknak nem lesz-e túlságosan "magas szintű" tudós mondanója, s nem helyeztem-e túlságosan magasra a mércét?). Ugyancsak sikere volt a filmesek: Lányi András, Horváth György, Nagy Csaba, Kotnyek István (az utóbbi kettő nagykanizsai) csoportos beszélgetésének. Ők előadás helyett egymással vitatkoztak, s bár a hallgatók a filmes témától tartottak a leginkább, idegenkedésüket legyőzte a Lányi András vezette személyes hangvételű, őszinte, kritikus és igen magas, biztos szakmai tudásról árulkodó beszélgetés. A videokamerától való kifejezett idegenkedést is Deszpot Gabriella személyisége győzte le.

Néhány idézet a Zala megyei pedagógusok helyzetértékelő visszajelzéséből: Keszthelyen magániskolát vezető kolléga: "Ez a »csomójáték« (utal Bodóczy István egyik vizuális játékára) jól jelképezi azt, ami itt történik velem. Először azt hittem, ez valami különleges csomó, de aztán rájöttem, hogy hiszen én ezt ismerem. Így vagyok ezzel az egészszel. Az előadások hatására föllevenedik sok minden, amit már tanultam, vagy azóta tapasztaltam, de elfelejtettem, sőt ráismerek gondolataimra, amiket eddig nem mertem megvalósítani, de most bátorságot kapok. Nem is voltak olyan rosszak azok a gondolatok." Felső kolléga: "Itt töltekezünk, ez nagyon jó, de a gyakorlatot mindenkinek magának kell megharcolnia." Felsőben rajtot tanító kolléga: "Nagyon érdekes volt számomra az előadás második része, sok mindent fel tudok használni abból, amit Bálványos Huba a műalkotások bemutatásánál elmondott. Az elméleti előadást megértettem, de most már aprópénzre kellene váltani, azt szeretném tudni, hogyan dolgozzam a gyakorlatban?" (Véleménye a délután előadás után.) "Igen, köszönöm szépen, nagyon jó volt, rengeteg gyakorlati tanácsot, ötletet kaptam". Alsó kolléga: "Fontos számomra, amit a mintaadásról mondott az előadó, és bátorít arra, hogy több önállóságot adjak diákjaimnak. Ugyanis sokszor irigykedve nézem a másik rajztanár gyerekeinek keze alól kikerülő mutatós munkákat, miközben tudom, hogy ő nagyon sok mintát ad, s ezzel túlságosan befolyásolja tanítványait." Alsó kolléga: "Számomra talán az volt a legjobb, hogy megerősített az eddigi gondolataimban, és felszabadított. Szabad a dogmáktól eltávolodni, szabadon dolgozhatok, használhatok kevésbé ismert műalkotást is a műalkotásokról való beszélgetéskor. Sokat jelent nekem, amit az érzelmeimről mondott."

Minden alkalommal megfigyelési jegyzőkönyv is készült, főként Rézművesné Nagy Ildikó és Sándor Éva, ritkábban Bálványos Huba, Darits Ágnes és Harcos Andrea munkáiként. A hallgatók természetesen tudtak erről (az első találkozásokkor ismételtlen beszéltem róla), és tudták az oktatók is, hogy foglalkozásaikon ott ül egy kollégájuk, akinek feladata, hogy munkájukról éppúgy véleményt mondjon, mint a hallgatók reagálásairól, viselkedéséről, jelenlétük intenzitásáról. E munkák legfőbb célja az volt, hogy azonnal tudjunk változtatni, javítani, módosítani a programon, a szervezésen, a technikai feltételeken. A továbbképzés egészéről is gyűjtöttük a visszajelzéseket.

Még feldolgozásra vár a visszajelzés egy eddig ritkán használatos módja. Rajkó Andrea nemcsak az előadásokat, gyakorlatokat, műhelymunkát rögzítette videofelvételre, hanem felvette a hallgatók reflexióit, viselkedését is az előadások alatt, részvételüket a gyakorlatokban. A legérdekesebbnek azt a folyamatot tartom, ahogy harmadik-negyedik együttlétre az együtt dolgozó csoportok kialakultak. Nem szóltunk bele, hogyan oszlozjanak három vagy négy csoportra a hallgatók az előadás után. Először ezt is értetlenség fogadta. (Még a közvetlen munkatársak többsége sem értette, miért szeretném, hogy ne előre besorolt, mesterséges csoportok cserélődjenek a foglalkozásokon. Névsor, számsor, iskolák, települések szerint - sokféle szigorú csoportosítást javasoltak. Végül a többség belátta, jobb hangulat alakult ki így, a hallgatók közérzete kellemesebb volt. Lehet, hogy így néhányan ugyanahhoz a gyakorlatvezetőhöz mentek vissza szombat délelőtt vagy délután is, mint akinél pénteken dolgoztak - minden számlálás nélkül is látszott, hogy némelyik tanárnál több hallgató volt, mint másoknál. Csupán pénteken szóltam bele a dolgukba humorral, játékosan, amikor a délelőtti előadó gyakorlatvezető lett délután, s nála - természetesen - sokkal többen akartak maradni, mint másnál: ilyenkor újra meg újra elmondtam, hogy szombat délelőtt-délután is lesz lehetőségük találkozni vele.)

A videofelvételeken nyomon követhető, hogyan alakultak ki az együtt dolgozó, egy tanárnál együtt maradó csoportok. Még az eleinte nagyon magányosok többsége is teremtett kapcsolatot, társult egy-egy csoporthoz. Bizonyítható, hogy ez a megengedő magatartás - ők döntsenek, mikor kihez akarnak menni - hozzájárult a kellemes légkörön túl a szakmai és személyi szimpátiákon alapuló csoportok létrejöttéhez. A későbbi együttműködés szempontjából ez fontosabb, mint hogy esetleg egyféle gyakorlatot, módszertani bemutatót kihagyott valaki, és kétszer vett részt ugyanazon.

A videóst és a videokamerát nagyon hamar megszokták a hallgatók. Amikor pedig ők maguk tanulták a videokamera használatát, fordulat állt be magatartásukban: a passzív tudomásulvételt élénk érdeklődés váltotta fel. A teljes fordulatot ebben is a művésztelép hozta: itt már kifejezetten igényelték, kérték, hogy a videó az ő elkészült munkáikat is rögzítse. Amikor pedig

Rajkó Andrea elmagyarázta nekik, hogy a munkafolyamat, az, ahogyan létrehozzák a tárgyakat, maga is érdekes, s az is fontos, ki készítette a műveket, szinte kivétel nélkül készségesen, sőt segítőkészen vettek részt a felvételekben. (A művésztelepről készült videofilm kiemelkedik a többi közül, érezhető, hogy a hallgatók már tudatosan vállalják a szereplést, az együttműködést a videóssal).

A videofelvételek tanúsítják azt is, ahogy a hallgatók többségének oldódott a viselkedése, egyre közvetlenebbek, kommunikatívabbak lettek, a kezdeti zavart, szorongást felváltotta a bizalom. Ehhez persze hozzájárult az előadók, gyakorlatvezetők, módszertani bemutatót tartók munkájának színvonala, igényessége is, az, ahogyan megmozgatták a hallgatók kreativitását, feloldották a "vidékiségből", "rajztanárságból" adódó kisebbségi érzésüket.

A hallgatók nagy megterhelésnek voltak kitéve: eleinte péntek-szombat délelőtt 4-4 óra előadáson, később csak pénteken előadáson, és péntek délután, szombat délelőtt-délután igen intenzív foglalkozásokon vettek részt (16-18 óra!). A visszajelzések szerint nagyon jól bírták a terhelést: pedig hétfőtől csütörtökig tanítottak, s a többségnek utaznia is kellett Nagykanizsára. Abban, hogy a nehéz és intenzív munkában folyamatosan részt tudtak venni, kiemelkedő szerepük volt az oktatóknak, akik előadásaikkal, a gyakorlati, módszertani feladatokkal lekötötték a hallgatók figyelmét, s megmozgatták személyüket. (Természetesen a jó étkezés, szállás, környezet, az optimális feltételek is hozzájárultak ehhez.)

A TANÁROKRÓL

Egyetlen egyetemi, főiskolai oktató nem volt, aki nemet mondott volna felkérésünkre, pedig Nagykanizsa 209 km Budapesttől is. Sárospatakról, Miskolcra, Egerből, Győrből nagyon körülményes, vonattal, busszal meglehetősen időigényes megközelíteni. (Igaz, viszonylag rendes óradíjat fizettünk: 3000 forintot ösztöndíjként. Így előfordult, hogy aki végigtanította a két napot 16-18 órát! -, az annyi vagy több tiszteletdíjat kapott, mint a munkahelyén egyhavi fizetéseként. Egyetlen - fiatal - oktató kérdezte meg előre, mennyit fizetünk. A többség utólag tudta meg, és meglepődött. A negyven körüli és feletti egyetemi, főiskolai oktatók még nem vették át a piaci szemléletet, munkájukat még nem tekintik konvertálható árucikknek.) A többség szívesen jött másodszor, sőt harmadszor is: atanfolyam légköre, a hallgatók munkakészsége, a normális körülmények miatt.

A gyakorlatvezetők törekedtek arra, hogy a hallgatóknak legyen sikerélményük, a feladatsorokat ne csak munkaként, hanem saját élményként éljék át. Gyakran olyan tárgyakat és műtárgyakat hoztak létre, melyek megmozgatták személyiségüket, emlékeiket, belső lelki történéseiket. Az elméleti előadások gyakorlati alkalmazása rendszerint úgy történt, hogy közben kibontakozott a hallgatók kreativitása. Rá tudták venni őket az intenzív és személyességet sem nélkülöző munkára. (Olykor lenyűgözve és zavartan, szinte szégyenlősen néztem, milyen szinten nyilvánulnak meg oktatók és hallgatók együtt. Játszanak, teremtenek együtt, s abban reménykedtem, hogy ha ez így megismételhetetlen s a továbbiakban hozzáférhetetlen is, a résztvevőkben megmarad, és tanítványaikkal újra meg újra létrehozzák, amit a tanfolyam némely gyakorlatvezetőjétől elsajátítottak.)

Az, amit Bálványos Huba, Bodóczy István, Bodor Katalin, Deszpot Gabriella, Erdei Gábor, Földi Péter, Gaul Emil, Gyimesi Zsuzsa, Kardos Mária, Lányi András, Martin Keizer, Sándor Éva, Sándor Zsuzsa, Szentirmay László - (hogy csak a legkedveltebb oktatók nevét soroljam a többi kedvesből) - a hallgatóknak tanított, azonnal megjelent a gyerekek munkáiban, hiszen a Zala megyei pedagógusok elmondták, sfényképekkel, az elhozott eredeti munkákkal, a kiállításokkal bizonyították a közvetlen hatást.

Köszönet illeti a Bárczy Gusztáv Gyógypedagógia Tanárképző Főiskola, a Budapesti Tanítóképző Főiskola, az Egri Eszterházy Károly Tanárképző Főiskola, a Győri Tanárképző Főiskola, a Magyar Iparművészeti Főiskola Tanárképzőjének, a sárospataki Comenius Tanítóképző Főiskolának tanárait, akik igen felkészült, igényes előadásokat, gyakorlatokat tartottak (nemegyszer kitérő taps hálálta meg egy-egy oktató munkáját menetközben is). Inspiratívak és meggyőzőek voltak, a hallgatók értelmét s érzelmeit egyaránt megmozgatták.

Anélkül, hogy erről előzetesen beszéltünk volna, az előadók többsége ugyanazt a szemléletet sugározta: a vizuális nevelés kiemelkedő, hangsúlyos szerepét a személyiségfejlődésben, a szocializációban, a környezetben való tájékozódásban. Az oktatók többségének magatartása és tevékenysége sugallta, hogy a vizuális érzékelés, vizuális nyelv, vizuális alkotási és befogadási folyamat ismerete hogyan hat vissza magára az emberre s ezen keresztül a környezetre, a közegre, amelyben az ilyen tudással rendelkező tanár, tanító, óvónő, egyetemi oktató, környezettervező él, dolgozik.

Mondjuk ki: vizuális nevelés és médiapedagógia továbbképzési tanfolyamunkon a vizuális kifejezést inspiráló módszerekkel speciális személyiségfejlesztés is folyt. A hallgatók igen szerteágazó ismeretanyag (a gyerekrajok alakulása, a kortárs művészettörténet, a városi tér és a lakótér, filmelemzés, különféle technikák az ősi agyagozástól a számítógépes grafikáig stb.) mellett választ kaptak arra is, hogy a vizuális kifejezés milyen módon függ össze belső világunkkal, s a pedagógusnak mire s hogyan kell használnia a sokféle ismeretet, hogyan közelítheti meg a gyerekeket. A vizualitás mibenlétének ismerete hozzásegítheti a pedagógust, hogy a szó szoros értelmében pedagógus is legyen, aki művészi s pszichológiai érzékenységgel is rendelkezik épp a vizualitáson keresztül.

Ide kívánczik Bálványos Huba véleménye:

"Általában a két napról:

Mivel magam nem először voltam jelen a sorozat munkanapjain, megszoktam, azaz magamtól szóvá sem tenném azt, ami nem is látszik. Ha fennakadás volna a gépezetben, az igen, az látszana. Elismerés illet tehát mindenkit, aki megteremti és fenntartja a zavartalan körülményeket.

Az egészről:

Ismerve a kurzus sokrétűségét, látva, hallva, amihez hozzáférhettem, azt hiszem, nem én vagyok az egyetlen, akiben felmerül, ha ilyen tartalmas kurzus ebben a szakirányban talán a tényleges továbbképzésekben sincsen, s ha hozzágondolom a kurzus hallgatóságának nem lankadó érdeklődését, folyamatosan látható produkcióit, óhatatlanul felvetődik egy olyan folytatás

szükségességének gondolata, ami ebből valamilyen rendszert szervez. Valami vándor szabadegyetem formát képzelek, aminek pontosított tematikája és követelményei is vannak, s ami ennek megfelelően továbbképzési formának minősülhetne. *Szóval ami ennyire jól képes működni, azt múltával nem szabadna elejteni!*

Itt talán helyén van, ha szakterületünk nevében (a Pedagógusképző Főiskolák Vizuális Nevelési Kollégiumának elnöke vagyok) azt is szóba hozom, hogy ez a szakterület régen nem kapott ilyen és ekkora megbecsülést is kifejező segítséget. Köszönet érte a Soros Alapítvány Kuratóriumának és Soros Györgynek."

A KIÁLLÍTÁSOKRÓL

A Hevesi Sándor Művelődési Ház második emeleti nagytermében, ahol a péntek délelőtti előadások elhangzottak, s ahol a reggeli induláskori és a délutáni program előtti összefüggések zajlottak, minden alkalommal valamelyik Zala megyei iskola rajztanára vagy rajztanárjai mutatkoztak be gyerekmunkáikkal: rajzokkal, festményekkel, szobrokkal, maszkokkal, térbeli kompozíciókkal, jórészt olyan anyagokkal, amelyeket már a tanfolyamon tanultak, láttak, elsajátítottak alapján készítették tanítványaikkal. Videofelvétel rögzítette a kiállítások anyagát is, hogy legyen mód megörökítésükön túl majd beszélgetni is róluk (ez az igény már akkor megfogalmazódott, amikor az Egyesület gondolata még fel sem merült). A kiállításokat Vértessaljai Mária keszthelyi és Stamler Lajos nagykanizsai tanár rendezte.

A Művelődési Ház első emeleti nagytermében, ahol pénteken délután, szombat délelőtt és délután a foglalkozásokat tartottuk, ugyancsak minden alkalommal volt kétnapos kiállítás. Ezeket részben az előadók hozták magukkal: így mutatkozott be kétszer is a Magyar Iparművészeti Főiskola Tanárképző Intézete (a Tölgyfa Galéria), a Budapesti Tanítóképző Főiskola, a Sárospataki Tanárképző Főiskola, a Bárczy Gusztáv Gyógypedagógiai Főiskola. Az itt kiállított anyagok illusztrálták, gyakorlatilag igazolták azokat a módszereket, amelyekre az előadók, gyakorlatvezetők tanították a Zala megyei pedagógusokat.

A PÉNZRŐL ÉS A "SOROSRÓL"

Mi a siker titka? Sokat töprengtem ezen. A kiváló, teherbíró, tudásban, módszerekben és személyiségük kisugárzásában is jelentékeny oktatók. A város vezetőségének, a helyi intézmények munkatársainak figyelmessége, a fogadókészség. Akörülmények (szállás, étkezés, tankönyvek, eszközellátottság). A megbízható, elkötelezett munkacsoport, a helyi és budapesti szervezők. A Soros Alapítvány. S itt jutottam el értelmiségi létem eddigi egyik legkellemetlenebb felismeréséig: a pénz.

Rendkívül fontos, hogyan fogadják az emberek a programot, de sok minden nem lett volna lehetséges, ha nincs pénz: a mintegy 15 millió forint az egyéves programra. Például 60 db tojás kellett egy statikai gyakorlathoz februárban. Három videokamera, videokivétel és szalagok egy animációs filmkészítéshez. Több mázsa agyag a kerámiázáshoz. Olykor öt másológép (kettő a BME Szociológia Tanszékén, egy a Soros Alapítványnál, kettő Nagykanizsán) alig bírta a módszertani anyagok sokszorosítását 120 példányban. Alkalmanként 250-300 000 forint csak az étkezésre.

Semelyik magyar főiskola, egyetem nem tudná finanszírozni ezt a fajta oktatást, továbbképzést. Nincs hozzá pénz. (Van összehasonlítási alapom: ismerem a magyarországi tanszékek pénz-és eszközellátottságát, a kutatások pénzüsségeit, az értelmiségi tiszteltdíjakat és a Zala megyei pedagógusok fizetését, iskoláik tárgyi felszereltségét. Láttam a meghökkent egyetemi, főiskolai oktatók arcát, amikor kiderült, hogy 16-18 órás munkájukért mennyi pénzt kapnak - ez sok! kiállított fel tőbben, miközben a vállalkozói és banki szférában a napidíj négy-öttszöröse annak, amit ők két napért kaptak.) A hallgatók velem üzengettek a "Sorosnak": hogy köszönik, életük legnagyobb élménye, sosem felejtik el. Hogy ők, a "vidéki jelentéktelen, névtelen tanítók, tanárok"eszébe jutottak egy ekkora nagy embernek, akit az egész világ ismer. Hogy az Isten áldja meg őt. (Sikerült az egész továbbképzést politikamentessé tenni - talán ez is a siker egyik titka -, de volt, aki kijelentette, azért fog az SZDSZ-re szavazni, mert részt ve hetett ebben a programban, és a Sorost hozzákötik az SZDSZ-hez.)

Egyszerűen nem hitték el, hogy nem ismerem Soros Györgyöt, sosem láttam (egy hévízi hallgatónk viszont személyesen is találkozott, sőt beszélt vele, amikor Soros György találkozott az általa finanszírozott programok résztvevőinek képviselőivel). Gyakran hálálkodtak úgy, mintha továbbítani tudnám üzeneteiket, jókívánságaikat. Néha szinte úgy érzem, azonosítanak velem.

A sikerhez sok minden más is kellett - együttműködő emberek mindenekfelett -, de az alap kétségtelenül a pénz. Soros György (s nem az állam, nem az adózó állampolgárok) pénze.

VÉGÜL

Ez az írás személyes beszámoló lehetett csupán. Hisz mindvégig tanúja, résztvevője és némileg formálója is voltam az eseményeknek. Szerepem mindössze arra korlátozódott, hogy résen legyek, ha hiba, hiányosság, konfliktuslehetőség jelentkezik, s igyekezzem elhárítani vagy ha kell, megoldani.

A program sikerében igen kicsi a szerepem. Nagyon jó, szükséges előadókat, gyakorlatvezetőket sikerült megnyernünk. Alig volt egy-kettő, akinek teljesítménye vagy stílusa ellen némi kifogás merült fel (egy tanárnak a stílusát nem szerették, de amit tanított, azt is és módszertani anyagait is nagyon jónak tartották. Egy tanárt kissé unalmasnak ítélték, főleg azért, mert vizuális segédeszközök nélkül beszélt hosszasan vizuálisról, ráadásul filmről). A program sikerében kiemelkedő szerepük volt a helyi szervezőknek: dr. Éberling Györgynek, Jármái Gábornénak és Stamler Lajosnak. Dr. Éberling Györgyné tanítónő, a Kőrösi Csoma Sándor Általános Iskola igazgatóhelyettese, kiváló rajzpedagógus, igen megbízható, pontos ügyintéző, orvos férje révén sokan ismerik a városban. Jármái Gáborné felső tagozatos, kiemelkedő rajztanár, diákjai megyei és országos versenyek nyertesei, tanfolyamunkkal egy időben épp egy lakberendező iskolát végzett, rendkívül aktív szervező, ötletadó, gyors helyzetteljesítő, MOL

-os vezető férje révén széles kapcsolatrendszere van a városban (ennek köszönhetően bérelhettük a MOL-vendégházat, ideális pihenő és munkahelyet, felkészülési lehetőséget biztosítva az oktatóknak). Stamler Lajos a Batthyány Gimnázium rajztanára, képzőművész, egyike a város kiemelkedő értelmiségijeinek (a szó hagyományos, kulturális értelmében),

mozgékony szellemű, művelt, és naprakészen ismeri a vizuális technikákat (beleértve a számítógépet is).

Nélkülük a program nem működött volna így! Ők hárman a kulcsfigurák.

Ezt a nagyon szerencsés összetételű munkacsoportot kiegészítették még néhányan. Mindenekelőtt Rajkó Andrea, a Miskolci Egyetem Szociológia Tanszékének tanársegéde, aki filmszociológiából írta szakdolgozatát, videofilm-készítő alap- és középfokú tanfolyamot végzett, és fő feladata a foglalkozások videofilmen történő megörökítése volt. Rézművesné Nagy Ildikó miskolci rajztanár, megyei szakfelügyelő és Sándor Éva budapesti művészetterapeuta, gyógypedagógus tartozik még a csapathoz: megfigyelési jegyzőkönyveket, kérdőíveket készítettek, beszélgettek a hallgatókkal, mintegy közvetítő szerepet vállaltak köztük, az előadók és a szervezők között. (Néhány alkalommal nem tudtak jelen lenni, helyettük Harcos Andrea és Darits Ágnes művészetszociológusok voltak segítségünkre. Mindketten egykori tanítványaim, akárcsak Rajkó Andrea.) Teiter Ferenc fotókat készített a foglalkozásokon, munkákról. Oszvald Gábor, a Hevesi Sándor Művelődési Ház munkatársa a technikai feltételeket biztosította. A budapesti szervező ésben Darits Gyuláné, a BME Szociológia Tanszék titkárnője volt segítségemre.

Végül: a vizuális nevelési programot 1998-ban tovább folytatjuk Nagykanizsán.

1997 októberében pedig a székesfehérvári Kodolányi János Főiskolán elindítottuk a Vizuális kultúra-médiapedagógia tanártovábbképzést a Sorosprogram alapján.

E program sikere is hozzájárult, hogy 1998 májusában a Soros Alapítvány Közoktatási Kuratóriuma Nagykanizsán (HÍD-Dunántúli Vizuális Műhely), Székesfehérváron (Kodolányi János Főiskola) és Sárospatakon (Paletta Egyesület-Comenius Tanítóképző Főiskola) Regionális Vizuális Központokat hozott létre.

MELLÉKLETEK

1. melléklet

Program, témakörök

Időtartam:

1997. január és 1997. december között 10 alkalommal - július kivételével havonta két nap. (Január 24-25, február 21-22, április 18-19, május 30-31, június 20-21, augusztus 29-30, szeptember 26-27, október 17-18, november 28-29. Záródolgozat beadása: 1998. január 10.)

Helyszín:

Nagykanizsa (Zala megye) Hevesi Sándor Művelődési Központ, Széchenyi tér 5-9.

Program:

Előadások, vita, képző intézmények és szakmai műhelyek bemutatkozása, kiállítások.

Résztevők száma:

115 fő; Zala megyei tanítók, rajztanárok, a NAT értelmezése szerinti vizuális kultúrát oktatók.

A továbbképzés anyaga:

1.

a) Az integrált tantervi modul és a NAT megfeleltetése. A NAT értelmezése. A NAT és a helyi tantervek. A NAT új vizuális nevelési műveltségterületei.

Előadók: a Magyar Iparművészeti Főiskola Tanárképző Tanszék, Budapesti Tanítóképző Főiskola munkatársai.

b) OKI tantervbank vizuális nevelési tanterveinek bemutatása.

c) Kiállítás a Magyar Iparművészeti Főiskola Tanárképző anyagából.

2.

a) Környezetkultúra. A környezetkultúra tanítása. A design és tanítása. A tantárgyak üzenete. Tárgykultúra és szocializáció.

Előadók: a Magyar Iparművészeti Főiskola Tanárképző Tanszék, a Budapesti Tanítóképző Főiskola munkatársai.

b) Tárgykészítés, tárgyformálás természeti anyagokból. A tárgy-és környezetkultúra integrált oktatása.

c) Kiállítás a Budapesti Tanítóképző Főiskola anyagából.

3.

a) Vizuális kommunikáció. A vizuális kommunikáció tanítása. A testbeszédtől a városképig.

Előadók: a Miskolci Egyetem Kutúrantropológiai Tanszék, Eger; az Esterházy Károly Tanárképző Főiskola tanárai.

b) Bemutató: Eszterházy Károly Tanárképző Főiskola, Eger; Képző-és Iparművészeti Gimnázium.

c) Kiállítás a Janus Pannonius Tudomány Egyetem Vizuális Nevelési Tanszék anyagából.

4.

a) Mozgóképkultúra. Film, video, televízió. A film és a video tanítása. Előadók: az ÉKP és a Leonardo-program munkatársai.

b) Bemutató: az ÉKP és a Leonardo-program anyagaiból.

c) Kiállítás a Zalaegerszegi Ady Endre Általános Iskola és Gimnázium, Lenti Vörösmarty Általános Iskola anyagaiból.

5.

a) A multimédia esztétikája és tanítása. A számítógép és vizuális nevelés

Előadók: Magyar Képzőművészeti Főiskola, Magyar Iparművészeti Főiskola Tanárképző Tanszék.

b) Bemutató: a Magyar Iparművészeti Főiskola anyagából.

c) Kiállítás a zalalövői számítástechnika tagozatos és a nagykanizsai Batthyány Lajos Gimnázium anyagaiból.

6.

a) A gyermekrajz-fejlődés szakaszai. A vizuális képességek és attitűdök. Szimbólumképzés és élményfeldolgozás.

Előadók: Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Tanárképző Főiskola, Magyar Iparművészeti Főiskola Tanárképző Tanszék.

b) "Szabadfestés védelem alatt."Művészeti pedagógiai terápiás módszer. Esetbemutató, videoelemzés.

Bemutató: a Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Tanárképző Főiskola anyagaiból.

c) Kiállítás: a kőrösi Csoma Sándor Általános Iskola és a Rózsa úti Általános Iskola (Nagykanizsa) anyagából.

7.

a) A vizuális nyelv alapelemei. Módszertani kérdések a szintanítás kapcsán. A tér. Térlátás, térélmény. Néprajzi elemek a vizuális nevelésben.

Előadók: Janus Pannonius Tudomány Egyetem, Pécs; Apáczai Csere János Tanítóképző Főiskola, Győr.

b) Vizuális nevelési program néprajzi elemekkel. Bemutatkozik a győri műhely.

c) Kiállítás, dia, video a Győrsági Általános Iskolából és a Győri Műhely anyagából.

8.

a) Műelemzés tanítása. Kortárs művek elemzése. Múzeumpedagógia. Múzeumpedagógia a helyi tantervekben.

Előadók: a Comenius Tanítóképző Főiskola, Magyar Mezőgazdasági Múzeum munkatársai.

b) Bemutató: Feladatlap-szerkesztés. A Magyar Mezőgazdasági Múzeum munkatársai.

c) Kiállítás a Comenius Tanítóképző Főiskola Művészeti Nevelési Tanszék anyagából.

9.

a) A modern képzőművészet az izmusok után. Kortárs művészet és tanítása.

Előadók: a Magyar Iparművészeti Főiskola Tanárképző Tanszék és a Magyar Nemzeti Galéria munkatársai.

b) Bemutató: Magyar Nemzeti Galéria, Janus Pannonius Tudomány Egyetem.

c) Kiállítás a Magyar Képzőművészeti Főiskola hallgatóinak műveiből.

10.

a) Az építészet és az iparművészet a rajztanításban. A háromdimenziós alkotás és befogadás. Előadók: a BME Építész Kar, a pesthidegkúti Waldorf Iskola tanárai.

b) Bemutató: BME Építész Kar, Nagykovácsi Általános Iskola.

c) Kiállítás a Bibó István Alternatív Közgazdasági Gimnázium tárgykultúra anyagaiból, a pesthidegkúti Waldorf Iskola anyagaiból.

2. melléklet:

A művészetelep munkatársai

<i>Csókos Györgyi</i>	textiles
<i>Lucza Donna</i>	keramikus
<i>Menyhártné dr. Tamás Kata</i>	nemezkesztő
<i>Nagy Bertalan</i>	fafaragó
<i>Nagy Fülöp</i>	népi iparművész

3. melléklet

Előadók, gyakorlatvezetők

Bakos Tamás, főiskolai adjunktus, Budapesti Tanítóképző Főiskola
Bálványos Huba, tanszékvezető, Budapesti Tanítóképző Főiskola
Bede Tamásné, főiskolai tanár, Győri Tanárképző Főiskola
Boda Edit, médiapedagógus, Magyar Médiapedagógiai Műhely
Bodóczy István, főiskolai tanár, Magyar Iparművészeti Főiskola
Bodor Katalin, egyetemi adjunktus, Magyar Iparművészeti Főiskola
Borbély Károly, főiskolai docens, Győri Tanárképző Főiskola
Bubcsó Istvánné, szakvezető rajztanár, Budapesti Tanítóképző Főiskola
Deszpot Gabriella, médiapedagógus, Nagykovácsi Általános Iskola
Erdei Gábor, pszichológus, Bárczy Gusztáv Gyógypedagógiai Főiskola
Földi Péter, főiskolai tanár, Eszterházy K. Tanárképző Főiskola, Eger
Gaul Emil, tanszékvezető, Magyar Iparművészeti Főiskola
Gyimesi Zsuzsa, múzeumszociológus, ELTE
Hartai László, filmrendező, médiapedagógus, Törökbálinti Általános Iskola
Horváth István, igazgató, Toldi Mozi
Kardos Mária, főiskolai docens, Budapesti Tanítóképző Főiskola
Kárpáti Andrea, egyetemi docens, ELTE Neveléstudományi Tanszék
Keizer Martin, művészetterapeuta, Hollandia
Kotnyek István, filmrendező, Hevesi S. Művelődési Ház, Nagykanizsa
Kungl György, szobrászművész, tanár, Nádasy Kálmán Művészeti Iskola
Lányi András, filmrendező, egyetemi tanár, ELTE
Martin Ferenc, tanár, Lórántffy Szakközépiskola, Dunaújváros
Meggyesi Tamás, egyetemi tanár, tanszékvezető, BME Urbanisztikai Intézet
Molnár Jaquelin, animációs filmrendező, Magyar Iparművészeti Főiskola
Nagy B. István, főiskolai tanár, tanszékvezető, Eszterházy Károly Tanárképző Főiskola
Nagy Csaba, tanár, médiapedagógus, Extra Újság, Nagykanizsa
Preisinger Zsuzsa, főiskolai docens, Budapesti Tanítóképző Főiskola
Pongráczné Gaál Elvira, főiskolai tanár, Győri Tanárképző Főiskola
Sándor Éva, művészetterapeuta, tanár, Általános Iskola (XIII. ker. Önkormányzat)
Sinkó István, művésztanár, képzőművész, GYÍK Műhely
Szabics Ágnes, képzőművész, Múcsarnok
Szavai István, tanár, Szolnok megyei tanácsadó
Szentirmay László, tanszékvezető, bábjátékos, Comenius Tanítóképző, Főisk. Sárospatak
Szoboszlai János, művészettörténész, igazgató, Kortárs Művészetek, Intézet, Dunaújváros
Varga Lea, építész

4. melléklet

A kollégák véleménye a Soros Alapítvány vizuális programjáról

Csabai Attiláné, tanító:

Teljes mértékben akkreditált továbbképzésen vettem részt. Eddigi pályám (27 év) legszínvonalasabb továbbképzése volt.

Hidegné Nagy Ilona, tanító:

Nagyon sok segítséget kaptam a tanítói munkámhoz.

Kocsis Mátyásné:

Számomra - szinte kivétel nélkül - minden egyes alkalom, előadás testi-lelki-szellemi feltöltődést jelent. Köszönöm.

Kulcsárné Horváth Hermina, tanító:

Sok új ismeretet, módszertani ötletet kaptam. Ezek után egészen más szemlélettel nézem a gyermekrajzokat, másképp szervezem óráimat.

Rófi Józsefné, rajz-földrajz szakos tanár:

Nagyon sok hasznos elméleti és gyakorlati megoldást kaptam, melyek al-

kalmazását szeretném megvalósítani munkámban.

Ruff Jánosné, tanító:

Jó képzés volt, sokat tanultam - örülök, hogy járhattam! Köszönöm.

Salamon Sándor, Zala Megyei Pedagógiai Intézet:

Csak köszönet a színvonalas előadásokért, gyakorlati foglalkozásokért.

Szabó Jánosné, tanító:

Az előadások és a műhelymunkák nagyon tartalmasak, jók voltak. Szakmai vonatkozásban, szemléletváltásban is segítettek.

Vértesaljai Mária, rajz-magyar szakos tanár:

Ha lenne lehetőségem - és bízom benne, hogy lesz -, folyamatosan ilyen színvonalon szeretném képezni magam, mint itt!

5.melléklet

Kiállítások

Bocföldre, Általános Iskola
Budapest, Bárczy Gusztáv Gyógypedagógiai Főiskola
Budapest, Magyar Iparművészeti Főiskola
Budapesti Tanítóképző Főiskola
Hévíz, Bibó István Alternatív Közgazdasági Gimnázium
Hévíz, Illyés Gyula Általános Iskola
Keszthely, Szendrey Júlia Általános Iskola
Letenye, Általános Iskola
Nagykanizsa, Körösi Csoma Sándor Általános Iskola
Nagykanizsa, Batthyány Lajos Gimnázium
Nagykanizsa, Hevesi Sándor Általános Iskola
Nagykanizsa, Hunyadi János Általános Iskola
Nagykanizsa, Péterfy Sándor Általános Iskola
Pécs, Speciális Általános Iskola
Tófej, Általános Iskola
Zalaegerszeg, Petőfi Sándor Általános Iskola
Zalalövő, Általános Iskola

6. melléklet

A munkacsoport tagjai

S. Nagy Katalin, programvezető, egyetemi docens, BME Szociológia Tanszék
Bálványos Huba, grafikus, tanszékvezető, Budapesti Tanítóképző Főiskola
Darits Ágnes, egyetemi adjunktus, művészetszociológus, Magyar Iparművészeti Főiskola
Darits Gyuláné, főelőadó, BME Szociológia tanszék
Éberling Györgyné, tanító, programkoordinátor, Körösi Általános Iskola, Nagykanizsa
Harcos Andrea, egyetemi tanársegéd, művészetszociológus, Miskolci Egyetem
Jármai Gáborné, tanár, programkoordinátor, Körösi Általános Iskola, Nagykanizsa
Oszvald Gábor, technikai munkatárs, Hevesi S. Művelődési Ház, Nagykanizsa
Rajkó Andrea, egyetemi tanár, videofilmkészítő, szociológus, Miskolci Egyetem
Rézművesné Nagy Ildikó, tanár, szakfelügyelő, Pedagógiai Közművelődési Int., Miskolc
Sándor Éva, művészetterapeuta, tanár, szaktanácsadó, Általános Iskola (XIII. ker. Önk.)
Stamler Lajos, művészettanár, programkoordinátor, Batthyány L. Gimnázium, Nagykanizsa
Teiter Ferenc, fotós

Vértesaljai Mária, tanár, kiállításszervező, Szendrei J. Általános Iskola, Keszthely

ISSN 1219-5278
ISBN 963 90049 18 2

S. Nagy Katalin, 1998
Felelős szerkesztő: Sebes Katalin
Kiadja a Soros Alapítvány
Felelős kiadó: a Soros Alapítvány igazgatója
Készült a Szalai Műhelyben, 1184 Budapest, Üllői út 290.